

**SELÇUK,
KARAKOLYANI
MESCİDİ**

**FİLİZ
OĞUZ**

İzmir ilinin Selçuk ilçesinde bulunan Karakolyanı Mescidi (Eski Karakol binası yanında olması nedeniyle bu isimle bilinmektedir). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1975 yılında restore edilmeğe başlanmıştır.

Tarihî ve mimarî değere sahip bu yapının korunması, devamlılığının sağlanması ve tekrar eski fonksiyonuna kavuşturulması ana gayesi ile yapılan çalışmalar başlıca iki kısımda toplanmıştır.

Birinci kısımda, yapının incelenmesi ve dökümantasyonu ile gözlemsel, tarihî ve mukayeseli analiz çalışmaları sonucunda bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci kısımda ise mukayeseli analiz, yazılı dökümanların incelenmesi ve bina üzerinde mevcut izler ile hafriyat sonucu çıkan izlerin değerlendirilmesi sonucu binanın restitüsyon projeleri hazırlanmıştır.

Yapının restorasyonuna ise ancak ön çalışmaların tamamlanmasından sonra başlanmıştır.

SELÇUK ŞEHRİNİN KISA TARİHÇESİ :¹

Peleponnes ve İyon adaları üzerinde yaşayan insanlar M. Ö. 1190 yıllarında Dorlar'ın istilasına uğrayınca yurtlarını terk ederek Anadolu'nun batı kıyılarına göç ederler. Yunanistan'da şehir hayatı yaşayan bu göçmenler, Ege sahillerinde de irili ufaklı şehirler kurarlar. Efes'inde, bu göçmenler tarafından M. Ö. onbirinci asrın başlarında kurulduğu söylenir.

Eski tarihçilerden Athenæus'un verdiği bilgiye göre Efes, Atina Kralı Kodros'un oğullarından Androklos'un yönetimindeki İonyalılar tarafından kurulmuştur.

Strabo'nun öncülüğünü yaptığı bazı tarihçilerde Efes'i, M. Ö. ondördüncü asrın başlarında Amazonlar'ın kurduğunu söylerler.

1) Ömer Kılıç. Tarihî Selçuk ve Efes Rehberi. İzmir 1971.

M. Ö. yedinci yüzyılda Lidyalıların, 6. yüzyılda da Pers'lerin hakimiyeti altına giren Efes şehri daha sonrada İskender İmparatorluğu, Suriye Krallığı (Seleusid) ve Romalıların emrine girmiştir.

Arapların, Abbasiler zamanında Ege sahillerine uğradıklarını ve 798 yıllarında Efes yakınlarından geçtiklerini, dolayısıyla da Efes'in onlara esir düştüğünü bazı tarihçiler kaydetmektedir. Fakat Efes Arapların elinde çok kalmaz ve kısa bir zaman sonra tekrar Bizans (Doğu Roma İmparatorluğu)'ın ağına düşer. 1090 yılından itibaren de Efes'de Türk varlığını görmekteyiz.

Tarihçiler, Efes'i Bizanslılardan, Menteşe Beyliği'nin kurucusu Emir Menteşe'nin damadı Sasa Beyin aldığı kaydederler (24.10.1304). Daha sonra Aydınoğlu Mehmet Bey (Mübarizüddin Gazi Mehmet Bey) Sasa Beyi yenerek Türk Beylikleri arasındaki çekişmeye son verir ve Türk ananesine uyararak, beyliğini beş bölgeye ayırıp oğullarına payeder. Efes (Ayassuluk) şehri büyük oğlu Hızır Bey'e düşer.

Şehrin, 1390 yılında Osmanlıların, Ankara savaşıyla da (1402) Timur'un eline geçtiğini görüyoruz. Bu tarihten sonra Ayassuluk bazen Yıldırım'ın çocukları, bazen de Timur'un Anadolu'ya tayin ettiği kumandanları tarafından yönetilmiştir. 1426 yılından sonra da kesin olarak Osmanlılar'a geçmiştir.

YAPININ TANITILMASI :

Karakolyanı Mescidi, Selçuk ilçesinin Atatürk Mahallesi'nde, Kuşadası yolu üzerinde olup halen metruk bir durumdadır. Etrafı özel mülkiyete ait boş arazi olan mescidin ön (cadde) tarafına yeni bir inşaat yaptırılmakta iken, Selçuk Müzesi yetkilileri tarafından durdurulmuştur.

Dıştan, Doğu duvarında 8.38 ve Güney duvarında 8.46 metre ebadında olan mescit, kare planlı ve tek kubbe ile örtülü bir cami harimi' (ana mekan) ile, onun kuzeyinde yer alan ve şimdi yıkık vaziyette bulunan bir

"Son Cemaat Yeri"nden oluşmaktadır. Minaresinin ise kuzey-batı köşede bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır.

A — DIŞ YAPI :

Mescidin dış yapısı, tuğla ve taş ile karışık (almaşık) olarak inşa edilmiş olan dört cephe ve onların üzerine oturan kubbe taşıyan sekizgen tamburdan ibarettir. Esas beden duvarları üstte beş sıralı, tambur duvarları ise üç sıralı bir 'kirpi saçak' korniş ile son bulmaktadır. Kubbenin örtü malzemesi tamamen yok olmuş ve kubbenin tuğla örgüsü görülebilir vaziyettedir. Son Cemaat Yeri ve minare ise tamamen yıkık durumdadır. Mevcudiyetleri, sadece kalan izlerden anlaşılmaktadır.

— DOĞU CEPHESİ :

8.39 m. uzunlukta olup, tuğla ve taş ile inşa edilmiştir. Tuğlalar, yatay iki sıralı hatıllar halinde taş sıralarının aralarında ve aynı zamanda da dikey olarak taşlar arasında da kullanılmıştır. İki sıralı tuğla dizisinden meydana gelen tuğla hatılların ve taş sıralarının (taş ve dikey olarak kullanılmış tuğla) oluşturduğu bu duvar örgü sistemi tambur duvarlarında da devam etmektedir. Beden duvarı üstte beş sıralı bir kirpi saçak kornişle son bulmaktadır. Kirpi saçak yer yer bozulmuş vaziyette isede beş sıralı olduğu güney köşesinde sağlam vaziyette kalabilen kısımdan anlaşılmaktadır.

Cephenin kuzey ucunda ise şimdi yıkık vaziyette olan Son Cemaat Yerinin kemer ve üstteki alınlık kalıntısı mevcuttur. Esas cepheden daha yüksek olduğu anlaşılan bu kısım dört sıralı tuğla bordür ile çevrelenmiş ve iç kısmı tuğla motiflerle tezyin edilmiştir. Tuğla kemer üzerinde devam eden dört sıralı tuğla bordür üstte üç sıralı olarak devam etmektedir. Dördüncü sıra ve onun üzerinde bulunması gereken korniş tamamen yok olmuş durumdadır.

Esas beden duvarı ile Son Cemaat Yeri tuğla alınlığının birleştiği noktada taş bir çörtlen mevcuttur. Cephenin diğer elemanları ise, altta sadece sivri tuğla kemerleri

kalan iki alt pencere ile onların takriben 70 cm. kadar üzerinde yer alan, yine sivri tuğla kemerli, daha ufak ebatta iki penceredir. Kemerler en dışta tuğla bordür ile çevrelenmiştir. Alt pencerelerin alınlık kısımları dahi yıkılmış ve daha fazla tahrib olmasını önlemek için de sonradan taş dolgu ile kapatılmıştır.

Son Cemaat Yeri kemeri tuğla ile inşa edilmiş olup, takriben 50 cm. kalınlıktadır ve duvardan takriben 13 cm. lik bir çıkıntı yapan taş konsol üzerine oturmaktadır. Kemerin iç yüzüne ise siva ile ondülasyon (kivrımlar) şeklinde bir süsleme yapılmıştır.

— GÜNEY CEPHESİ :

8.46 metre uzunluktaki cephe, doğu duvarı ile aynı teknikle (tuğla, taş karışık olarak) inşa edilmiş olup, daha fazla tahrip olmuş durumdadır. Cephenin orta kısmı tamamen yıkık vaziyettedir ve doğu cephede görülen dört pencerenin (iki alt ve iki üst olmak üzere) burada sadece izleri belli olmaktadır. Beş sıralı 'kirpi saçak' kornişin bu cephede aynen devam ettiği tespit edilebilmiştir.

— BATI CEPHESİ :

Mescidin batı cepheside diğer iki cephe ile aynı malzeme ve teknikle inşa edilmiş olup, aynı 'kirpi saçak korniş ile niha-yetlenmektedir. Bu cephe elemanları da sivri tuğla kemerli iki alt ve daha küçük ebattaki iki üst pencereden ibarettir.

Cephenin kuzey ucu daha fazla tahribe uğramış vaziyettedir. Yapılan inceleme sonucu, merdiven ve çekirdek kalıntılarının mevcudiyeti, burada minare bulunduğunu göstermektedir. Minarenin yıkılması veya yıktırılması nedeniyle bu kısım daha çok tahribe uğramıştır.

Eski fotoğraftan ve mevcut siva kalıntılarında, bu cepheye muhtes bir yapının birleştirildiği tespit edilebilmektedir. Bu muhtes bina şimdi mevcut değildir.

— KUZEY CEPHESİ :

Mescidin bugünkü kuzey cephesi, son cemaat yerinin yıkık olması nedeniyle esas

yapının dış cephesi olmayıp, aslında son cemaat yerinin güney cephesi durumundadır. Bu cephe üzerindeki izlerden son cemaat yerinin mevcudiyetini ve özelliklerini tesbit etmek mümkün olabilmektedir.

Takriben 8.20 m. uzunluktaki cephenin orta kısmında mermer söveli ve lentolu bir giriş kapısı bulunmaktadır. (bak foto 2, 9) Mermer lentonun üzerinde devşirme taş ve bitkisel motifli bir silme bulunmaktadır. Silmenin 10 - 15 cm. üzerinde ise sonradan kapatılan ve tuğla, sepet kulpu şeklinde) kemerli bir boşluk mevcuttur.

Giriş kapısı ve üzerindeki boşluk, tuğla dilimli kemerle örtülü, takriben 5 cm. derinlikteki bir niş içinde yer almaktadır.

Girişin doğu tarafında ise, 104 cm. genişlikte ve beş sıra stelaktitli bir mihrabiye nişi yer almaktadır. Mihrabiye'nin 40 cm. yukarısında, daha ortaya doğru 10 cm. genişlik ve 65 cm. yükseklikte bir mazgal pencere mevcuttur.

Girişin batı tarafı ise çok tahrip olmasına rağmen aynı mihrabiye ve mazgal pencerenin varlığını tesbit etmek mümkün olabilmektedir. Minarenin bulunduğu batı köşesi ise bir yıkıntı halindedir. Ancak tuğla basamaklar ve çekirdek ile basamak yüzlerinin taş ile kaplandıkları görülmektedir.

Cephe, 15 cm. yükseklik ve takriben 50 cm. genişlikteki ve duvar yüzeyinden 13 cm. lik çıkıntı yapan üç adet taş konsol ile üç bölüme ayrılmış durumdadır. En batı uç yıkık olduğundan herhangi bir konsol varlığı tespit edilememiştir. Mevcut üç konsol taşından ise sadece en doğudaki üzerinde öne doğru gelen bir kemer (kısmen) mevcuttur. Diğer ikisinde ise ancak tuğla kemer başlangıçları tespit edilebilmektedir.

Cephenin üç bölümünden, en doğuda olanı üzerinde, iki konsol taş arasında, sivri bir kemer mevcuttur. Dış yüzdeki kemer kalıntısı üzerinde görülen ve siva ile yapılmış olan ondülasyon, bu kemerdede mevcuttur. Her iki kemer arasında (kuzey-doğu köşede) ise kemer profillerine uygun olarak yükselen bir pandantif veya doğrudan doğruya üst yapıya ait iz mevcuttur.

Cephenin orta bölümünde ise, giriş kapısını içine alan nişin üzerini örten dilimli kemerin takriben 15 cm. üzerinde diğer bir kemer daha görülmektedir. Bu kemer doğu bölümdekinden daha düşük bir seviyede ve ondülasyonsuzdur.

Cephenin batı bölümü ise tamamen tahrib olduğundan konsol taşından ileride daha başka bir iz tespit edilememiştir. Bu cephenin duvar örgü sistemi diğer üç cephe gibi muntazam olmayıp, moloz taş ve tuğla ile karışık olarak inşa edilmiştir ve üzerinde sıva kalıntısı mevcuttur.

TAMBUR :

Mescidin ana beden duvarları üzerine oturan ve kubbeyi taşıyan sekizgen tambur (bir kenar uzunluğu takriben 3.50 metre), aynı duvar örgü tekniği ile inşa edilmiştir ve üstte 'kirpi saçak' kornişle nihayetlenmektedir. Korniş bu kısımda daha değişiklidir. Üç sıralı kornişin alttaki dişli kısmı (45 lik tuğlalarla diş yapan kısmı) üst üste iki sıra tuğla ile yapılmıştır. En üst sıra ise düz olarak konulmuş tuğlalar ile yapılmıştır.

Sekizgen tamburun her yüzünde, dikdörtgen bir niş içerisinde (takriben 2.65 m. genişlik, 1.50 yükseklik ve 4 cm. derinlikte), üzeri sivri tuğla kemerli pencereler bulunmaktadır. Takriben 50 cm. genişlikteki pencerelerin üzerindeki tuğla kemerin kalınlığı ise 17 cm. dir.

Tamburun, 45 lik (diagonal) yüzleri üzerinde, niş içerisinde pencerelerden başka tuğla takviye kemerleri (konstrüktif) de mevcuttur.

B. İÇ YAPI :

Mescidin iç yapısı, takriben 6.15 x 6.15 m. ebadında, kare planlı ve kubbe ile örtülü tek bir hacimden ibarettir.

Güney (mihrab) duvarı tamamen yıkık vaziyette olan yapının doğu, batı ve kuzey duvarlarında, takriben 18-20 cm. derinlikte (takriben 2.10 m. genişlikte ve üzeri dekoratif, dilimli kemerle örtülü) ikişer niş bulun-

maktadır. Her iki nişin iç kısmında da birer niş daha bulunmaktadır. Daha içteki (geri plandaki) bu nişlerin üst kısımlarında dilimli, dekoratif kemerlidir. Doğu ve batı cephelerinin orta kısımlarında, iki niş arasında kalan düz duvar yüzeyinde ise dörtgen planlı ve 50 cm. genişlikte, mihrabiye şeklinde birer ufak niş daha bulunmaktadır ve üzerlerinde stalaktit kalıntıları mevcuttur. Kuzey duvarında ise ortada giriş kapısını içine alan ve üzerinde yine dekoratif dilimli bir kemer bulunan bir niş daha mevcuttur.

Güney duvarı ise yıkık vaziyette olduğundan sadece yan nişlerin başlangıçlarını tespit etmek mümkün olabilmektedir.

Camiinin iç kısmı, şimdi kapatılmış olan ve yukarıda bahsi geçen geniş nişler içerisinde yer alan (her duvarda ikişer adet olmak üzere) alt pencerelerle aydınlatılmaktadır. Kuzey duvarında bu pencereler yerine dekoratif kemerler bulunmaktadır. Güney tarafındakilerin ise ancak yerlerini tespit etmek mümkün olabilmektedir. Alt pencerelerin üst hizalarında daha küçük ebatta, sivri kemerli açıklıklar şeklinde üst pencereler mevcuttur. Bu pencerelerde bahsi geçen nişler içinde yer almaktadır. Kuzey duvarında üst pencereler, dışarıya doğru daralarak son cemaat yerine açılan mazgal pencereler halini almaktadır.

Mescidin dört köşesinde üstteki kubbe geçişi temin eden ve stalaktitlerle zenginleştirilmiş köşe bingileri (pandantifler) bulunmaktadır. Stalaktit sıraları en üstte sekizgen kasağa geçişi sağlamaktadır. Kasnak, ortalarında pencereler bulunan ve takriben 1.00 metre yüksekliğinde, sekizgen bir bant şeklindedir ve pencerelerin her iki yanında bulunan üçgenler vasıtasıyla kubbe geçişi sağlamaktadır.

Kasnak üzerine oturan kubbenin ise yarım-küresel bir forma sahip olup tuğla ile inşa edildiği ve üzerinde herhangi bir süsleme olmadığı tespit edilmektedir.

Yapının kuzey-batı köşesi yıkık vaziyette olduğundan minare girişinin nereden sağlandığı anlaşılamamaktadır.

Kuzey cephesi ortasında bulunan ve dilimli kemer ile örtülü nişin içinde yer alan giriş kapısının üzeri basık tuğla kemerli olup, devşirme mermer söveli kapı açıklığı vasıtasıyla son cemaat yerine geçilmektedir.

Son Cemaat Yeri bugün yıkık vaziyettedir. Ancak duvar üzerindeki konsol kalıntılarında üç bölümlü olduğu ve batı kenarının muhtemelen duvarla kapatılmış olduğu, minarenin de kuzey-batı köşede yer aldığı anlaşılmaktadır. Kemer biçimleri ve ölçüleriyle malzeme çeşitlerinin tespiti ise gerek kuzey duvarı üzerindeki izlerden ve gerekse son cemaat kemeri kalıntısından mümkün olabilmektedir. (Bak foto 4, 6). Tuğla ile inşa edilen ve iç yüzleri sıva ile ondülasyonlu olarak tezyin edilen kemerlerin alınlıklarında tuğla ile (geometrik desenli) tezyin edildiği anlaşılmaktadır. Yapının kuzey-batı köşesinde yer alan minare de bugün tamamen yıkık vaziyettedir. Mevcudiyetini sadece bir kaç basamak kalıntısına dayanarak tespit edebildiğimiz minarenin girişinin nereden sağlandığını saptamak mümkün olmamıştır.

HAFRİYAT RAPORU :

Restorasyon öncesi yapılan çalışmaların en önemli safhalarından birisi de 1975 yılında başlatılan hafriyat ve hafriyat sonucu çıkan izlerin değerlendirilmesidir. Bu sonuçların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz :

1 — Son Cemaat Yerinin ebat, döşeme malzemesi (taş kaplama olarak) ve seviyesinin tespiti ile, son cemaat yerine ait mermer sütunlardan üçünün meydana çıkarılması, ve bunlardan bir tanesinin kırılmamış, sağlam vaziyette ele geçirilmesi ile, daha önce de tahmin edildiği şekilde, son cemaat yerinin batısının duvarla kapatılmış olduğunu belirlenmesi,

2 — Son Cemaat Yeri orta bölümü döşemesinin yan kısımlardan 40 cm. daha düşük seviyede olduğu ve giriş kapısı eşliğinin meydana çıkarılması

3 — Pencere alt söve hizalarının belirlenmesi,

4 — Minarenin konumunun (yapının kuzey-batı köşesi olarak), biçimi (dairesel planlı) ve malzemesinin (esas yapı gibi, tuğla hatıllı taş konstrüksiyon olarak) tespiti ile girişinin son cemaat yerine açılmadığının belirlenmesi,

5 — Temellerin seviye ve malzemesinin tespiti.

6 — İki parça halinde ele geçen kitabenin muhtemelen mescide ait olduğu, lakin tam olarak okunamaması ve eksik kısımlarının tamamlanamaması nedeniyle araştırmalar sırasında faydalanılamadığı ve, ileride faydalanılmak üzere Selçuk Müzesi yetkililerine teslim edildiği.

MİMARİ VE STRÜKTÜREL ANALİZ :

1. MİMARİ ELEMANLAR :

a) PLAN ELEMANLARI :

— MESCİD HARİMİ : Kare planlı ve kubbe ile örtülü bir hacim olup, güney (mihrap) duvarı tamamen yıkık, doğu, batı ve kuzey duvarlarında takriben 20 cm. derinlikte ve 2.10 metre genişlikte, üzerleri kemerli ikişer niş bulunmaktadır. Bu ikişer niş arasında kuzey duvarında içinde giriş kapısının yer aldığı üçüncü bir niş, doğu ve batı duvarlarında ise mihrabiyeler, güney duvarında da, bugün yıkık olmasına rağmen mutlaka mihrab yer almaktadır.

SON CEMAAT YERİ : 3.39 metre genişlikte olup, üç bölümlüdür. Orta bölüm yanlardan daha yüksek tutulmuş ve tezyinat bakımından daha zengin olduğu göze çarpmaktadır. Bu kısmın döşemesinde yanlardan daha değişik (düşük) bir seviyededir.

MİNARE : Yapının kuzey-batı köşesinde ve doğrudan doğruya mescid harimine açılmaktadır. Kaide kısmı silindriktir.

b) AÇIKLIKLAR :

KAPI : Kuzey cephesinin takriben ortasında yer alan mescid giriş kapısı mermer

söveli, mermer eşikli ve üstte de mermer lentolu dikdörtgen bir açıklık şeklindedir. Devşirme olan lento taşı üzerinde kabartma bitkisel motifler bulunmaktadır.

PENCERELER :

1. Alt Pencereleler : Kuzey hariç, cephelelerde, ikişer adet olmak üzere, mermer söveli, dikdörtgen açıklıklardır ve üzerlerinde sivri, tuğla (sağır) kemerleri mevcuttur. Kemerlerin iç kısımları da tuğla dolguludur. Mevcut izlerden, pencerelerde demir parmaklık bulunduğu da saptanmıştır.

2. Üst Pencereleler : Alt pencerelerin hizasında, daha yüksek seviyede ve daha küçük ebatta olup, sivri tuğla kemerli açıklıklardır.

3. Tambur Pencereleleri : Sekizgen tamburun her yüzünde olmak üzere, sivri kemerli açıklıklar şeklindedir.

4. Mazgal Pencereleleri : Sadece kuzey cephede, girişin her iki yanında mevcuttur ve son cemaat yerine açılmaktadır.

c) NİŞLER :

1. Mescidin iç kısmında, bütün duvarlarında, iç içe ikişer çift olmak üzere, dekoratif kemerlerle örtülü toplam sekiz çift niş mevcuttur. Dıştaki nişlerin genişliği 2.10 metre, ve derinliği 0.20 metredir içteki nişler ise takriben 1.45 m. genişlikte olup onların üzerlerinde dekoratif kemerlidir. Bunlara ilaveten iç kuzey duvarı ortasındaki giriş kapısını ihtiva eden gene dekoratif kemerle örtülü bir niş daha mevcuttur. (Toplam 9 adet)

2. İç Doğu ve Batı duvarları orta kısmında bulunan dörtgen planlı ve 50 cm. genişlikte iki adet nişin üst kısımları stalaklitlidir.

3. Mihrap nişi, güney duvarı üzerinde ve orta kısmında bulunması gereken niş yeri tam olarak bilinmesine rağmen şeklini tesbit etmek mümkün olamamıştır.

4. Dışta Kuzey cephesinde bulunan (son cemaat yerinin kible duvarı) stalaktitli iki adet mihrabiye nişi

5. Dışta Kuzey cephesinde, giriş kapısı üzerindeki, sepet kulpu kemerli niş, muhtemelen bir kitabe boşluğu şeklindedir.

2. STRÜKTÜREL ELEMANLAR :

a. TEMELLER : Yaptırılan hafriyat sonucu gayrimuntazam moloz taş ile örülü olduğu görülmüştür.

b. DUVARLAR : Dışta taş ve tuğla ile karışık bir örgü sistemine karşılık içte moloz taş örgü kullanıldığı ve sadece içte ve dış kuzey cephede (son cemaat yeri kible duvarında) siva kullanıldığı tesbit edilmiştir.

c. KEMERLER :

1. İçte nişlerin üzerini örten dilimli dekoratif kemerler (17 adet)

2. Dışta son cemaat mahalli, dekoratif kemerleri (9 adet)

3. Alt pencere üstlerindeki sivri sağır kemerler (tuğla) (6 adet)

4. Üst ve tambur pencereleri üzerindeki sivri tuğla kemerler (14 adet)

5. Dışta giriş kapısı üzerindeki nişi örten sepet-kulpu kemer.

6. Tamburda, diagonal duvarlarda görülen tuğla takviye kemerleri. (4 adet)

d. ÜST YAPI :

1. Kubbe : Takriben 6.10 m. çapındaki, mescid harim kısmını örten kubbe, tuğla ile inşa edilmiştir.

2. Tonoz : Yıkık son cemaat yerini oluşturan üç bölümün üst yapısı henüz kati olarak saptanamamıştır. tonoz olması ihtimal dahilindedir.

3. Üst yapı kaplamasının cinsi hakkında kesin bir iz mevclut değildir.

e) SİLMELER :

Mescid esas beden duvarları üzerinde beş sıralı, tambur duvarları üzerinde ise üç

sıralı bir "kirpi saçak" korniş mevcudiyeti kati olarak belirlenmiştir. Sadece son cemaat yerinin silme seviyesi kati olarak belirlenmesine rağmen kaç sıralı olduğu tesbit edilememiştir.

f) DÖŞEME KAPLAMALARI :

İç kısımda kaplama malzemesinin cinsini tesbit etmek mümkün olamamışsa da seviyesini eşik kotuna göre belirlemek mümkündür. Son cemaat yerinde ise taş kaplama mevcuttur.

III. DİĞER ELEMANLAR :

a. ÇÖRTEN : Mescidte sadece doğu duvarı üzerinde, esas beden duvarının son cemaat yeri ile birleştiği noktada mevcuttur.

b. SÜSLEME : Başlıca 5 grup altında toplanabilir.

i. Stalaktitler : İçte kubbeye geçişi temin eden köşe bingileri (pandantifler) üzerinde 6 sıralı olarak ve doğu ve batı duvarları ortasında bulunan nişlerin (mihrabiyele- rin) üzerinde 3 sıralı olarak ve çok muhtemelen mihrap nişi üzerinde bulunmaktadır. Dışta ise kuzey duvarı üzerindeki iki mihrabiye üzerinde (4 sıralı olarak görülmektedir).

İ. Malakâri: :Sadece içte sekizgen kasnak eteğinde, pandantiflerin son stalaktit sırası hizasında duvarlar boyunca devam eden kabartmalar şeklindedir.

III. Dekoratif kemerler, içte nişler üzerinde ve dışta son cemaat yerinde mevcuttur.

IV. Taş kabartma : Sadece giriş kapısı sövesinde basit bir kaval silme, ve şpolien lentosu üzerinde bitkisel motifli kabartma şeklinde mevcuttur.

V. Tuğla dekorasyon, son cemaat yeri kemerlerinin dışında kalan cephe yüzeyleri üzerinde 3 tuğla sırasının çerçevelediği geometrik bir kompozisyon içinde göze çarpmaktadır.

c. DEVŞİRME TAŞLAR : (Şpolien parçalar)

En göze çarpıcı örnek, bitkisel motif kabartmalarını haiz giriş kapısı üzerindeki lento taşıdır. Bundan başka hafriyat sonucu ortaya çıkarılan son cemaat yeri sütunları ile ele geçmeyen başlıklarında antik kalıntılardan devşirme olması çok muhtemeldir.

d. KİTABE :

Hafriyat sırasında ele geçen üç kırık parça (bak. foto) birbirinin devamı olmakla beraber, tamamlanamadığından dolayı okunması mümkün olamamıştır. Bu kitabe parçalarının mescidin kitabesi olması ihtimaline karşılık, çevrede bulunan mezarlara ait olmasında mümkündür.

IV. MALZEME VE DURUMU :

Malzeme ve işçilik bakımından yapıyı iki kısma ayırmak mümkündür.

a. Münavebeli taş ve tuğla sıralarıyla oluşan kısımlar

b. Moloz taş kısımlar.

a. Yapının doğu, batı ve güney cephele- rinde ve tamburda görülen münavebeli taş ve tuğla sıralarından oluşan örgü sisteminin bulunduğu kısımlarda iyi bir işçilik göze çarpmaktadır. Fakat geçen zamanın, tabiatın ve insan tahribatının etkisiyle taş ve tuğla sıraları ve derzlerde bozulmalar mevcuttur. Cephelelerde yer yer büyük gedikler açılmış, bir kısmı sonradan doldurularak takviyeye çalışılmış isede bilhassa güney duvarı statik bakımdan büyük tehlike arz etmektedir.

b. Mescidin iç kısmında ve dış kuzey cephesinde kullanılan moloz taş örgülü kısımlarda ise işçiliğin kötü olması bu kısımların orijinal haliyle sıvalı olması ile izah edilebilir.

Tamamen tuğla ile inşa edilen kubbeye de esas beden ve tambur duvarlarında görülen gedik ve çatlakların tesiri ile yarılm-

lar olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle yapı malzeme ve işçilik onarımı yanında genel olarak bir statik aksaklık göstermekte ve acil tedbir ve takviyeye ihtiyâç duymaktadır.

TARİHİ GELİŞİM :

Mukaseyeli analiz çalışmasına başlamadan evvel, Selçuklulardan itibaren Beylikler ve Erken Osmanlı devirlerinde, tek kubbeli ve son cemaat yeri mevcut mescid tipi gelişimini incelemekte yarar görmekteyiz.

Selçuklular zamanında yapılmış olan camiler bütün İslam memleketlerinde gelenek olan çok sütunlu 'ulu cami' tipidir, ancak Anadolu'da mescid, mimberi olmayan, içinde cuma ve bayram namazı kılınmayan küçük mahalle camilerinin adı olup, Konya'da onbeş-yirmi kadar ayakta kalmış Selçuklu mescidleri genel olarak kare veya dikdörtgen planlı, tek kubbeli, birkaçı düz çatılı yapılardır. Biz burada, konumuz dolayısıyla kare planlı, tek kubbeli mescidlerden bahsedeceğiz. Bunların çoğunun önünde tonozlu giriş yerleri bulunup, bazen kemerlerle, bazen yalnız kapı ve pencerelerle dışarı açılmaktadır ve XIV. yüzyılda parlak bir gelişme gösteren son cemaat yerlerinin öncülükleri olarak kabul edilmektedir².

Konya'da bu çeşit, birer girişi bulunan tek kubbeli Selçuklu mescidlerinden 1215 tarihli Taş Mescid (Hacı Ferruh), 1213 tarihli Beşarebey Mescidi, 1220 tarihli Erdemşah Mescidi, 1248 tarihli Küçük Karatay Mescidinde ön mekanlar tonoz örtüsü şeklinde olup, kapı ve pencerelerle dışarı açılmaktadır. XIII. yüzyılın son yarısından kaldığı anlaşılan Sırçalı Mescid'te ise üç kemerle dışarı açılan gelişmiş bir 'son cemaat yeri' görülmektedir. Yine Konya'da Hoca Hasan Mescidi kare plan üzerine tek kubbe ile Sırçalı Mescide benzer bir plan göstermekte isede eskiden tonoz örtülü olan son cemaat yeri bugün ahşap sundurmadır.

Selçuklu İmparatorluğunun dağılmasından sonra Anadolu'da kurulan Türkmen Beylikleri XIV ve XV. yüzyılda boş durmamışlar, fikir ve sanat hareketlerini tutmasını

ve geliştirmesini bilmişlerdir. ³ Osmanlılarında ilk yapılarını içine alan, Selçukluların yapı ve süsleme sanatına bir takım yenilikler getiren bu devir sanatını gözden geçirmeden Osmanlı sanatını anlamağa imkan yoktur.

Bu yeniliklerin başında mekan anlayışının gelişmeğe başlaması, son cemaat yerinin doğması, avlunun cami gövdesine katılması, portallerin sadeleşmesi, doluluk ve boşlukların denkleşmesi, mermer kaplamaların kullanılması, iç ve dışın ahenkleşmesi gibi özellikler gelir. Bunlarda daha çok Anadolu'nun batı bölgelerinde hüküm sürmüş olan Saruhan, Aydın, Men-teşe ve Osmanoğullarının vücuda getirdikleri cami ve medreselerde gerçekleşmiş görürüz.

Beylikler devrinde, mekanın toplu olarak ele alındığını ilkin Saruhanoğullarının 1366 yılında Manisa'da yaptırdığı Ulu Cami'de görürüz. Bu çok sütunlu yapıda 10 metre çapındaki kubbe, mekanı bir sekizgene çeviren altı ayağa ve kible duvarına oturarak büyük bir boşluk sağlamaktadır. Böylece Anadolu'da ilk defa çok sütunlu cami bünyesinde toplu ve geniş bir mekana doğru gidilirken, Selçuklular zamanında tek tük yapılmış, fakat çok yayılmış olan tek kubbeli küçük eserlerde Beylikler devrinde devam etmiştir. Osmanoğullarının İznik'teki Hacı Özbek Mescidi (1334), yine İznik'teki Yeşil Cami (1379), Milas'daki Firuz Bey (1396); Karamanoğullarının Mut'taki Lal Ağa Cami (1356), Konya'daki Hasbey Darülhuffazı (1421); Menteşeoğullarının Balat'taki İlyas Bey Camii (1404), bu küçük kubbeli yapıların en dikkate değerlerinden birkaçıdır. Bu yapılarda toplu bir mekan elde edilmişti. Ancak bunlar küçük yapılarıydı. Geniş bir mekanı örtecek büyük bir kubbe için mali ve teknik imkanlar henüz sağlanamamıştı. Böy-

2) O. Aslanapa. Türk Sanatı II. Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna kadar. İstanbul 1973. s. 66.

3) S. Kemal Yetkin. "Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı". İlahiyet Fakültesi Dergisi. Cilt IV, Sayı III-IV, 1955. s. 39-45.

le olunca, bu defa başka bir yoldan, iki kubbeyi arka arkaya getirmek suretiyle geniş bir hacim elde edilmek istendi. Bursa'daki Yıldırım Camii ile Yeşil Camii (1424), Selçukta'ki Aydınoğlu İsa Beyin yaptırdığı İsa Bey Camii (1375) bu tarzın en başarılı örnekleridir ancak konumuz harici olduğundan bu kadar bahsetmekle yetineceğiz.

Selçuklu camilerinin pek azında sadece bir ön mekan şeklinde olan "son cemaat yeri", Beylikler devrinde ilk olarak Karamanoğullarının 1302 tarihinde Ermenek'te yaptırdıkları Ulu Camide görülür. Bu yer, üç nefli kibleye paralel olan caminin kuzey yönünde değil, batısındadır ve neflere dikey düşmektedir. Yine Ermenek'te yapılmış olan Sipas Camii (1306), Ak-mescid (1300) gibi yapıların son cemaat yerlerinde aynı durumdadır. Bunları birer ön deneme saymak yerinde olur. Son cemaat yeri, tam bir şekilde, kible duvarına paralel olarak ilkin Osmanoğullarının 1330 tarihinde Bursa'da yaptırdıkları Alâaddin Camii, 1331 tarihinde İznik'te yaptırdıkları Hacı Özbek Mescidi, Aydınoğullarının 1334 tarihinde Tire'de yaptırdıkları Yeşil İmaret Camilerinde kendini gösterir. Bursadaki 1339 tarihli Orhan Bey Camii'nde son cemaat yeri mevcuttur. Kısa fasilalarla birbirini takip eden bu camilerin bünyesinde yer alan son cemaat yeri on-dördüncü yüzyılın ikinci yarısından sonra dahada yaygınlaşır, en mütekâmil şeklini, revaklı avlu ile kaynaşarak bulmuştur. Ayrıca Beylikler Devrine kadar inşa edilen Arap ve gerekse Selçuk cami yapılarında tabiata doğrudan açılan alt kat pencereleri mevcut değildir. Ancak Beylikler devrinde, Örneğin Bursadaki Orhan Bey Camii (1339) hiç üzerinde durulmayan bir unsuru (hemen yerle beraber pencereleri) esaslı ölçüleriyle mimariye mal etmiştir⁴.

MUKAYESELİ ANALİZ :

Selçukta bulunan ve bu makale içinde izah etmeye çalıştığımız Karakolyanı Mescidi olarak tanınan mescid takriben 14. yüzyılda Aydınoğulları devrinde inşa edil-

diğinden mukayeseli analiz çalışması da aynı devirde inşa edilmiş olan ve aynı bölgede çoğunlukla Selçuk ilçesinde bulunan diğer mescid binaları arasında yapılmıştır.

Ancak bazı problemlili konularda, geç Selçuklu eserleriyle başlayan çalışmanın erken Osmanlı örneklerini de kapsamına alacak şekilde genişletmesinde yarar görülmüştür.

1. MİMARİ ELEMANLAR :

a) PLAN ELEMANLARI :

— Mescid Harimi : Kare planlı ve tek kubbe ile örtülü tip aynı ölçekte olmak üzere Selçukda çok görülen bir örnektir. İshak Bey Mescidi, Hamit Akıncı çiftliği içindeki mescid, Akıncılar mescidi, Kale mescidi, İsabey Camii yolu üzerindeki Kılıç Arslan mescidi ve St. Jean karşısındaki Alpaslan mescidi örnek olarak sayabiliriz. Bu örnekler içinde İsabey Camii yolu üzerindeki mescid plan şeması ve iç duvarlarda dekoratif dilimli kemerle örtülü nişlerin varlığı, bakımından en çok benzerlik gösteren örnektir.

— Son Cemaat Yeri : Selçuk ilçesinde mukayeseli analiz kapsamına aldığımız mescidler (14. yüzyıl yapısı) içinde 'son cemaat yeri' orijinal halini bugüne kadar muhafaza etmiş örnek mevcut değildir. Hepsi yıkık, bir tanesi restore edilmiş (İsabey Mescidi yolu üzerindeki mescid Kılıç Arslan Mescidi), bir tanesinde (İshak Bey Mescidi) muhtes bir ilave şeklidir. Bu nedenle, bu konudaki analiz kapsamını daha da genişleterek, bölgedeki geç Selçuk devri ve erken Osmanlı devri mescid yapılarını dahil etmek lüzumu hasıl olmuştur. Selçukluların 'son cemaat yeri'ni havi ilk mescid örnekleri (Ermenekteki Ulu Camii, Sipas Camii ve Ak-mescid) bir yana bırakılacak olursa; bu konuda ilk gelişmiş örnek olarak Osmanlıların Bursa'da yaptırdıkları Alâeddin Camii (1330), İznikteki Hacı Özbek Mescidi (1333), ve Tiredeki

4) E. H. Ayverdi, Bursada Orhan Gazi Camii ve Osmanlı Mimarisininin Menşei Meselesi, Vakıflar Dergisi, VI, 1965, s. 69-80.

Yeşil İmarek Camii yanında pek çok örnek gösterilebilir. Bunlar arasında Bursada'ki Alâaddin Camiinin son cemaat yeri üç bölüm (nef) den oluşmakta ve ortadaki kubbe, yanlardaki bölümler ise aynalı tonoz ile; İznikteki Hacı Özbek Mescidi son cemaat yeri, biri aynalı tonoz diğeri beşik tonoz olmak üzere iki tonoz ile; Tiredeki Yeşil İmarek Camii son cemaat yeri beş bölümlü olup hepsi kubbe ile; İznik'teki Yeşil Camii son cemaat yeri üç bölümünden ortadaki kubbe, yanlardakiler aynalı tonoz ile; Nilüfer Hatun İmarek son cemaat yerinin beş nefinden en ortadaki kubbe, diğeri aynalı tonoz ile; yine İznikteki Yakup Çelebi İmareti son cemaat yeri beş adet aynalı tonoz ile örtüldür. Milasdaki Firuz Bey Camiinde ise ortadaki bölümde kubbe, yanlardakilerde ise enine uzanan beşik tonoz örtü mevcuttur. Bu örnekler ve burada bahsetmediğimiz Beylikler ve erken Osmanlılara ait pek çok mescidde de görüldüğü üzere, son cemaat yeri çoğunlukla üç bölümden (nef) oluşmakta, gelişmiş örneklerde ise bu sayı beşe çıkmaktadır. Bu bölümlerde erken örneklerde çoğunlukla aynalı veya beşik tonoz, gelişmiş örneklerde ise kubbe örtününün daha çok kullanıldığı tesbit edilmektedir.

MINARE : 'Son cemaat yeri'nde olduğu gibi, minare konusunda bir mukayese yapabilmek için Selçukta bulunan mescidler yanında, diğeri Beylikler ve erken Osmanlı örneklerini de çalışma kapsamına dahil etmek zorunlu olmuştur.

Selçuk'ta bulunan ve aynı devir özelliği gösteren mescidler içinde sadece Akıncılar ve Kale Mescidlerinde minare mevcuttur. Akıncılar Mescidinde konumu dolayısıyla, ön cephede, kuzey-batı köşede yer almakta ve minare harimine açılmaktadır. Silindirik kaide üzerine sekizgen topuklu minarenin silindirik tuğla gövdesine geçiş üçgenlerle sağlanmaktadır. Şerefe altı iki sıra stalaktitli, üst kısmı ise tamamen yıkıktır.

Selçukta ki diğeri minareli mescid, Kale Mescidinde ise minare kuzey-batı köşe-

de yer almakta ve yine cami harimine açılmaktadır. Silindirik kaide üzerinde sekizgen topuklu ve üçgen geçişli minarenin silindirik gövdesi tuğla ile inşa edilmiştir. Kûlah, petek ve şerefesi ise yıkıktır, şerefe altı stalaktitlerinden bir kısmı mevcuttur.

Selçuk ilçesi dışındaki örneklerden, Bursadaki Alâaddin Camiinde minare, son cemaat yerinin doğu duvarına bitişik olup, oraya açılmaktadır. Kaiyesi çokgen planlı ve küp kısmı üçgen geçişlidir. Kaide küp taş, gövde tuğla ile inşa edilmiştir. Şerefe gövdeden çıkıntı teşkil den, sekiz konsol üzerine oturmaktadır. İlk Osmanlı minaresi olarak kabul edilmektedir.

Daha da çoğaltılabilecek bu örneklerden anlaşıldığına göre, Selçukta'ki Karakolyanı Mescidi minaresi gerek konumu ve gerekse yapısı itibarıyla Beylikler devri ve bölge özelliklerini taşımaktadır.

b) AÇIKLIKLAR :

— KAPI : Selçuktaki örneklerden, İsa Bey Camii yolu üzerindeki (Kılıç Aslan) Mescidinin kapısı basit profilasyonlu mermer söve ve lentolu St. Jean karşısındaki (Alpaslan) Mescidin tuğla bir kemer içersine alınmış olan girişi düz yekpare söveli ve lentolu, Kale Mescidi girişi basit profilli mermer söveli ve lentoludur. Karakolyanı mescidinin basit profilli mermer söveli ve lentolu kapısında yukarıda sıralanan örneklerle büyük benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

— PENCERELER :

(1) Alt pencereler : Selçuktaki aynı devir örneklerinden Kılıç Arslan mescidinin, Alpaslan mescidinin, Kale mescidinin taş söveli, demir parmaklıklı dikdörtgen pencere açıklıkları üzerinde sivri tuğla dolgulu alınlık kısımlarında ise ikinci bir sağır kemer mevcudiyeti, Karakolyanı Mescidinde tesbit edilememiştir.

(2) Üst Pencereler : Karakolyanı Mescidindeki sivri tuğla kemerli üst pencereye

(alt pencerelerin üstlerinde) Kılıç Arslan Mescidinde, Kale Mescidinde, ve Beylikler Devri eserlerinin pek çoğunda rastlamak mümkündür.

(3) Tambur Pencereleri: Sivri tuğla kemerli tambur pencereleri yine yukarıda sayılan örneklerin hepsinde mevcuttur.

(4) Mazgal Pencereleri: Son Cemaat mahalline açılan mazgal pencereleri bulunan ve Beylikler Devrine ait başka bir esere rastlamak mümkün olamamıştır.

c) NİŞLER :

— Karakolyanı mescidi iç duvarlarında bulunan ve harimi genişletmek gayesi ile yapılan dekoratif nişlerin benzerlerini Selçuk'taki St. Jean karşıdaki (Alpaslan) mescitte, ve Kılıç Arslan mescidinde görmekteyiz.

— Daha ufak ölçekteki mihrabiye anlamında fakat Doğu ve Batı duvarları ortasında bulunan nişlere ise her türlü yapıda ve her devirde rastlamak mümkündür.

— Mihrap Nişi: Selçukta Alpaslan Mescidinde beş kenarlı ve stalaktitli bir niş şeklinde, Kılıç Arslan mescidinde dört kenarlı ve stalaktitli, Kale Mescidinde sekiz kenarlı ve stalaktitli, Akıncılar ve İshak Bey camilerinde de stalaktitlidir.

— Dışta giriş kapısı iki yanındaki mihrabiye nişlerinin benzerleri Selçukta İshak Bey Camii, Kılıç Arslan mescidinde ve Alpaslan mescidinde mevcuttur.

— Giriş kapısı üzerinde, sepet kulpu şeklinde dekoratif kemerli nişin çok benzeri Selçukta Alpaslan mescidinde taş kemerli olarak mevcut olup 1965 yılında yaptırılan restorasyon sırasında pencere olarak değerlendirilmiştir.

II. STRÜKTÜREL ELEMANLAR :

a. Temeller: Hakkında bir çalışma yapmak mümkün olamamıştır.

b. Duvarlar: Tuğla ile karışık (almaşık) taş ile inşa edilen duvar örgü sis-

temine gerek Selçuk ve gerekse bütün Ege bölgesinde, her yapı türünde ve her devirde rastlamak mümkündür.

c. Kemerler: İç kısımda, duvarlardaki nişlerin üzerini örten dilimli, dekoratif kemerlerin çok benzeri yine Selçuk'ta bulunan ve aynı devir özelliği gösteren bir örnek olan Kılıç Arslan mescidinde mevcuttur.

Son cemaat yerinin ondülasyonlu kemerlerinin benzerlerine her ne kadar Selçukta rastlanamamışsada (zaten Selçuk'taki mescitler arasında son cemaat yerini orijinal olarak bugüne kadar muhafaza etmiş örnek mevcut değildir), Bursa ve Tire'de (örneğin Yavukluoğlu Camiinde) erken Osmanlı devri eserleri arasında mevcuttur.

Karakolyanı Mescidinin alt pencereleri üzerini örten sağır tuğla kemerler ile, üst ve tambur pencerelerini örten tuğla kemerler mukayeseli analiz kapsamına dahil edilen diğer bütün mescitlerde de aynen mevcuttur.

Sepet-kulpu biçimindeki kemerin bir benzerine Selçuk'ta Kale Mescidinde, içteki nişlerin üzerinde rastlanmıştır.

Tamburun diagonal (dış) yüzlerindeki konstrüktif, takviye kemerleri de aynen Selçukta, Kılıç Arslan mescidinde mevcuttur.

d. Üst Yapı :

1. Mukayeseli analiz kapsamına dahil ettiğimiz mescitlerin hepsinde mescid harimi, merkezi tek bir kubbe ile örtülüdür.

2. Selçuk'ta orijinal haliyle bugüne kadar kalabilmiş bir son cemaat yeri olan mescit mevcut değildir. Restore edilmiş bir örnek olan İsabey Camii yolu üzerindeki (Kılıç Arslan) mescitte üç küçük kubbe ile örtülü bir son cemaat yeri mevcuttur.

Aynı devir özelliği gösteren Bursa'daki Alaaddin Camiin'de (1330) son cemaat

yerinin üç bölümünden ortadaki kubbe, yanlardakiler ise aynalı tonoz ile; Orhan Camiinde (1360) beş bölümlü son cemaat yerinin en dışındaki bölümleri aynalı tonoz içindeki üç bölümü ise kubbe: İznik'teki Yeşil Caminin üç bölümlü son cemaat yerinin ortadaki bölümü kubbe, yanlardaki bölümler aynalı tonoz ile örtülüdür. Bu devre ait mescid yapılarında, yukarıda saydıklarımız dışında daha pek çok örnekte son cemaat yerinde 'tonoz' un üst örtü olarak kullanıldığını tespit etmek mümkündür. (İznikte Nilüfer Hatun İmareti ve Yakup Çelebi İmareti; Milasta Firuz Bey Camii, Tire'de Kazanoğlu Camii gibi). Ayrıca Selçuk Müzesinden temin edilen, 3. Oct. 1897 tarihli, G. Niemann imzalı resim resim ve planda son cemaat yeri, üç bölümünün de tonoz ile örtülü olduğu görülmektedir. Yukarıda sıraladığımız örneklerde bu devirde tonoz örtünün oldukça yaygın olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Bu nedenle son cemaat yerinin tonoz ile örtülü olduğu, mescidin kuzey cephesi (son cemaat yerinin iç güney cephesi) üzerinde, doğu köşesindeki birbirine dik iki kemerin kesiştiği köşede bulunan ve daha önce pandantif kalıntısı olarak değerlendirilen izinde doğrudan doğruya bu hacmi örten manastır tonoz ayağı olduğu anlaşılmaktadır. Yine eski resim ve planından anlaşıldığına göre orta bölüm de yanlar gibi manastır tonoz ile örtülüdür.

3. Mukayeseli analiz kapsamına dahil örneklerde de Selçuk'taki Karakolyanı Mescidinde olduğu gibi orijinal çatı kaplamasına ait kalıntı mevcut değildir.

e. Silmeler :

'Kirpi saçak' korniş, gerek Selçuk'taki ve gerekse aynı devir özelliği taşıyan ve bu bölgede bulunan diğer mescit binalarını yanında daha pek çok tür yapıda geniş çapta kullanılmıştır.

f. Döşeme Kaplamaları :

Mukayeseli analiz kapsamına dahil olan örneklerde iç ve son cemaat yeri dö-

şeme kaplamasının taş ve klasik tuğla döşeme olduğu tespit edilmiştir.

III. DİĞER ELEMANLAR :

a. Çörten :

Selçuktaki diğer örneklerde Karakolyanı Mescidinden başka bugüne kadar kalabilen orijinal bir çörten mevcut değildir.

b. Süsleme :

Karakolyanı Mescidinde görülen süsleme çeşitleri (Stalâktitler, malakâri, dekoratif kemerler, taş kabartma ve dış cephe-lerde görülen geometrik tuğla örgü), mukayeseli analiz kapsamına dahil olan Selçuk'taki diğer mescitler yanında, aynı devre tarihlenen hamam yapılarında da görülmektedir.

c. Devşirme Taşlar :

Selçuk şehrinin antik bir harabe içinde yer alması nedeniyle, antik devre ait yapı elemanlarının bu devir binalarında geniş çapta kullanıldığı, bu gibi devşirme parçalara her çeşit yapıda rastlanmasının en doğru izah tarzı olarak kabul edilebilir.

d. Kitabe :

Selçuk'ta bulunan ve mukayeseli analiz çalışmamıza dahil edilen diğer mescit binalarından sadece Saadet Hatun hamamının kitabesi mevcuttur. Ancak onunda, tarih yazılı olan kısmı kırık vaziyettedir.

RESTİTÜSYON RAPORU :

Çalışmamızın restitüsyon kısmında binanın kendi verileri, tarihi araştırma, aynı tip ve devreye ait binalarla yapılan mukayeseli analiz çalışmalarının birleştirilmesiyle, binanın kurulduğu zamanki biçim ve durumunun tespitine çalışılmıştır.

Plan şeması bakımından tek kubbe ile örtülü kare bir harim ile üç bölümlü bir son cemaat yeri'nden oluşan klasik bir yapıya sahip olan mescid, son cemaat bölümlerinin üç ayrı tonoz ile örtülü olmasıy-

lada bölge ve devir özelliği de taşımaktadır. Yapının kuzey-batı köşesinde olduğu, kalan izlerden tahmin edilen minarenin konumunun bu köşe olarak kesin tespitinin mümkün olduğu hafriyat sonucunda ayrıca, minare girişinin cami harimine açıldığı, kaidesinin dairesel planlı olduğu ve mescid gibi tuğla hatıllı taş örgü sistemi ile inşa edildiği de belirlenmiştir. Çekirdek çapı ve taş kaplamalı tuğla basamakların ebatda kalan izlerden tespit edilebilmiştir.

Yapının en problemlili kısmı olan son cemaat bölümünün yıkık olan kısımlarının restitüsyonu da hafriyat sonuçları ve yapının kuzey (dış) duvarı üzerindeki izlerin birleştirilmesine mümkün olabilmektedir. Mahallin ebadı, döşeme malzemesi ile seviyesi, orta bölüm döşemesinin yanlardan 40 cm. daha aşağıda olduğu belirlenmiş, kemerleri taşıyan mermer sütunların yeri ve bunlarla içinün ele geçirilmesi ve bir tanesinin de kırılmamış vaziyette olmasından dolayı yüksekliğinin tam olarak belirlenmesi, kuzey duvarı üzerindeki özengi taşları ile arasındaki farkın da sütun başlıklarının yüksekliği olarak tespiti mümkün olmuştur. Kemerlerin yükseklikleride kuzey duvarı üzerindeki izlerden ve mevcut kemer kalıntısından anlaşılmaktadır. Bu kısımda tespiti kesin olarak belirlenemeyen tek nokta, tonozların yükseklik ve biçimleri olmuştur. Selçuklu Müzesinden alınan⁵ G. Niemann imzalı eski resimde (bak foto. 13) tuğla ile inşa edildiği ve yandaki yıkık kemerle aynı biçime sahip olduğu anlaşıldığından restitüsyon projesinde, kemer profiline uygun olarak şekillenen manastır-tonoz örtü oralarak gösterilmiştir. Tonoz ayağı kösedeki kalıntı (bak foto 6), tepe yüksekliği ise kuzey cephedeki kemerin tepe noktası olarak kabul edilmiştir. Mahallin dış cepheleri ise yandaki kalıntıya göre belirlenmiştir. Önündeki kemertlerinde ondülasyonu olduğu eski resimde görülmektedir. Mevcut tuğla sıralarının çevrelediği son cemaat yeri dış cephele-ri, cami beden ve tambur duvarlarında ol-

duğu gibi 'kirpi saçak' kornişle nihayetlendirilmiştir.

Minarenin restitüsyonu için ise kalan izler yanında yapının eski resmi ve mukayeseli analiz sonuçlarından da faydalanılmıştır. Minarenin şerefeye kadar mevcut olan kısmını gösterir eski resminde, Selçuk'taki Akıncılar Mescidi minaresi ile bariz benzerliği tespit edildiğinden (gerek ölçek ve gerekse yapı tekniği ve şerefealtı süslemeleri bakımından), bu kısmının restitüsyonu kolaylıkla yapılabilmektedir. Ancak büyük benzerliğini saptadığımız Akıncılar Mescidi minaresinin de üst kısmı (petek ve külah), yıkık olduğundan restitüsyon için kati bir çözüm bulunamamıştır.

Mescidin yıkık vaziyette olan kible cephesinin restitüsyon için de araştırma yapmak zarureti doğmuştur. Cephenin ortasında bulunması gereken mihrap için mukayeseli analiz kapsamındaki diğer mescitlerden faydalanılmıştır. Mihrabın her iki yanında bulunduğunu duvar kalıntısı üzerindeki izlerden tespit ettiğimiz alt ve üst pencerelerin de diğer cephedekilerle aynı yükseklik ve pozisyonda olmaları nedeniyle, restitüsyonda da diğer pencerelerle aynı oldukları kabul edilmiştir.

DEĞERLENDİRME :

Mukayeseli analiz ve restitüsyon çalışmaları neticesinde Selçuk'ta bulunan ve bugün Karakolyanı Mescidi olarak bilinen yapının Beylikler devri mescit yapıları içindeki yerini saptamak mümkün olabilmektedir.

Çok sütunlu 'ulu cami' tipinin yaygın olduğu Selçuklular devrinde pek nadir rastlanan tek kubbeli, kare planlı, önlerinde tonozlu giriş mekanları bulunan mescidler, daha sonra Beylikler devrinde, XIV. yüzyılda büyük bir gelişme gösteren 'son cemaat yeri'ne sahip tek kubbeli (merkezi mekanlı), mescid yapılarının prototipleri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle,

5) Ephesos I. Forschungen In Ephesos. Österreichischen Archäologischen Institute. Wien. 1906. s. 123.

Beylikler devrinde inşa edilen Selçuk'taki Karakolyanı Mescidi bahsi geçen gelişimin biçimlendirdiği (gerek toplu bir mekana sahip olması ve gerekse kible duvarına paralel bir son cemaat yeri'ne sahip olması bakımından), bir örnek olarak kabul edilebilir.

İnşaat tarzı bakımından (tuğla hatıllı taş konstrüksiyon) bölge ve devir özelliği taşımakta olan mescidin yapımında devşirme malzemenin kullanılmış olmasında yine bir devir ve bölge özelliği olarak dikkati çekmektedir.

Daha eski (Selçuklu devri) örneklerde bulunmayan ve cami yapılarında doğrudan tabiata açılan alt pencerelerin mevcudiyetinde yukarıda bahsi geçen gelişmenin bir diğer yönüdür.

Bu hususların tespitinden sonra, özet olarak belirtebilirizki: Selçuk Karakolyanı Mescidi, inşaat ve mimari tarzı bakımından bölge özelliğine sahip olması yanında, Selçuklulardan başlayarak klasik Osmanlı cami mimarisinin oluşum ve evriminin araştırılması yönünde oldukça önemli bir adım teşkil eden Beylikler Devri mimarisine ait tipik bir örnek olarak kabul edilebilir.

"KARAKOLYANI MESCİD"İN SELÇUK

The mosque which is known, as Karakolyanı Mescidi', (is so called because of the old police-station nearby) in the town 'Selçuk', included in the restoration programme of General Directorate of Foundations (Vakıf's) in the year 1975.

The restoration process is mainly aimed at preservation and consolidation of the building which carries the historical and architectural value, as well as recreation of the original function. Some preliminary researches had to be carried on before the restoration process. These can be summarized in two main groups, first of which leded to evaluation of the

building as a result of careful examination and documentation together with historical, observational and comparative analysis studies.

The second phase of the researches ended with the preparation of the restitution projects with help of the comparative analysis and research of the written documents and the data existing on the building itself as well as the evaluation of the results of the excavation.

The building is situated on roadside of Kuşadası highway and out of function at the present. It is composed of a square-planned (one side measuring approximately 8.40 meters at exterior) main prayer-hall which is covered with a dome at the top and an arcaded - gallery (portico)- at the north which is demolished now. The existence of the minaret at north-west corner can be determined from the remains.

The exterior facades of the mosque as well as the walls of the octagonal drum which carries the dome, are built with alternating stone masonry and brick courses. Bricks are also used vertically in between stone blocks. The main body walls end at the top with 'kirpi saçak' cornice, consisting of five courses of brick, projecting a total of 0.20 meters from the wall-surface. The second and the fourth courses are created by diagonally placed bricks, and the rest by bricks placed in usual way. The facades of the drum also finished at top with 'kirpi saçak' cornice. In this case, it is composed of three brick courses, where only the middle course being created by diagonally placed bricks. The covering material of the superstructure is completely torn-off. The arcaded-gallery at the north and the minaret is completely in ruins.

The east (exterior) facade of the building, measuring 8.39 meters in length, built with technique as mentioned above. The remain of the arch and the stone console

of the arcaded-gallery is visible at the north end of the facade. This northeast end of the facade is higher than the rest and is framed with four courses of brick which also turns around the brick arch. The inner portion of this framework is decorated by simple geometrical motives created with bricks. The fourth row of the framework, at the top-end of the facade (running in horizontal direction) and the 'kirpi saçak' cornice which had to be most possibly over the fourth course is completely worn-off. (See. Photo. 4).

A stone gutter is remarkable at the point where the mainbody wall (east wall) and the wall of the arcaded gallery at the north is connected. The other elements of this facade are the two rectangular window openings with relieving brick arches at their tops. At present, only the pointed brick arches of them can be detectable. Rest are destructed and reblocked. Approximately 0.70 meters above these lower windows, two more openings are visible, smaller in dimension and with pointed arch at their tops.

The arch of the arcaded-gallery as noticed from the remain of it, existing on the north end of the facade, is built with brick, approximately 0.50 meters thick, and rests over stone console projecting 13 cm. s from the wall surface. The inner surface of the arch is undulated with plaster for decorative purposes.

The south wall, measuring 8.46 meters in length, built with the same technique as the east facade and is much more damaged. The middle portion is completely destructed. Only the traces of the four windows are noticable. The wall finished at top with the same 'kirpi saçak' cornice consisting of the brick courses.

The west facade is also constructed with the same material and technique as the previous two facades, the East and the South, finished with the same 'kirpi saçak' cornice, and pierced with the sa-

me four windows (two bottom and two smaller, upper) windows.

The north end of the west facade, at which the presence of the minaret is proved by the remains of the central newel and some stairs, is the most damaged part. (See Photo. 1)

The north facade of the building at present is originally the inner (south) wall of the arcaded gallery, which is not existing now.

The entrance door with marble jambs and lintel is at the center of this facade. An antique stone piece is placed over the marble lintel. It has floral motives carved as decoration.

Approximately, 0.15 meters above the cornice, a window opening takes place, with horse-shoe shaped arch at its top and is blocked at the present. The door and the blocked window are enclosed within a niche which is 5 cm. s deep and covered with a decorated (hackled, indented) arch at the top.

A smaller niche (mihrabiye) is seen at the east of the entrance door. It is 1.04 meters in width and the upper portion is decorated with stalactites. About 0.40 meters above the niche, a slit window pierces the facade, which is 0.10 meters wide and 0.65 meters high. In spite of the great destruction of the west portion of this facade, the traces of the same niche (mihrabiye) and the slit window are still recognizable. The west corner where the minaret is located, is completely in ruined condition, except a few stairs and remains of the central newel.

The facade is divided into three parts with three cut-stone consoles which is 0.15 meters high and 0.50 meters wide, projecting 0.13 meters from the wall-surface. The fourth console can not be noticed since this portion of the facade is quite destructed. The springings of the arches, over these consoles are still pre-

sent, even the one at the east corner preserves a portion of the brick arch coming forward.

The eastest portion of the north facade, in between the the first two consoles and the pointed-arch resting over them, presents the small niche (mihrabıye) and the slit window which explained above. The pointed arch has similar type of undulation as seen on the remain of the arch coming forward.

At the central part of the facade, a second arch is noticed about 15 cm.s above decorative arch covering the niche which encloses the entrance door and the blocked window at its top. This secondary arch is at a lower level than the one at the east and has no undulation over it.

The westest portion of the north facade (the part at the west of the third console), is in ruined condition, therefore, no trace of arch is observed on that part.

The octagonal drum which rests over the mainbody walls of the prayer-hall and supports the dome, is built with the same technique and the material as the main body walls and ends with 'kirpi saçak' cornice at top. The cornice consists of three courses of brick. The first two courses are constructed with diagonally placed bricks whereas the uppermost course by normally placed bricks.

The pointed-arched window openings, similar to the upper ones, seen at the mainbody walls, are enclosed within rectangular niches, which are 2.65 meters wide, 1.50 meters high and 4 cm.s deep, are observed on every facade of the octagonal drum.

The diagonal facades of the drum also have relieving (brick) arches over the niches mentioned above.

The interior of the building, 'main prayer-hall' is in from of a square-planned, (measuring 6.15×6.15 meters) and domed space.

The south wall of the space is completely fallen-off whereas the east, west and the north walls are enriched by two niches, each measuring 2.10 meters in width and 0.20 meters in depth, topped with decorated (curled) arches. Each niche also include secondary niches which are in recessed position and in little smaller dimensions, with curled-arches at their tops too.

In addition to these, the east and the west walls have smaller (as the ones on the north-exterior facade) niches at their mids, in between the two large niches explained above. Remains of stalactites are still recognizable over these two niches which are 0.50 meters wide. The north wall of the space, also contains a third niche at the center with a decorated arch at its top, which frames the entrance door.

Since it is in ruined condition, only the *beginnings* of the wider niches can be observed on the south wall.

The interior of the building is enlightened by the lower windows, two in number for each wall except the north one), taking place within the wider niches which are explained above. At a higher level, just above the lower ones, smaller windows in form of pointed arched openings are present. These upper windows, on the north-wall are in the from of rectangular openings, getting narrower towards exterior to form the slit windows opening on to the arcaded-gallery.

Transition from square base to octagonal drum which the dome rests upon, is obtained by means of four pendentives, existing at the corners of the space. These pendentives are decorated with stalactites whereas the octagonal drum, which is 1.00 meters high, has pointed-arched window openings at the mids of the each facade and triangular projections at each side of the windows to procure the transition from octagon to hemispherical dome.

No decoration is observed over the dome, which is constructed with brick and originally was plastered.

The entrance door of the main prayer-hall is at the center of the north wall and covered with brick vaulting in segmental-arch profile. It opens onto the arcaded-gallery (portico) by means of a rectangular opening with marble jambs and lintel.

The arcaded-gallery which is not existing at the present, is found out to be composed of three sections, which is proved by means of the presence of stone consoles and the remains of arches, coming forward to divide the space into three parts. It is also detected that the west end of the space most probably was closed with a wall and the minaret is located at that corner, the entrance of which can not be ascertained as well as the superstructure of the space.

The arches of the arcaded-gallery are constructed with brick, and the inner surfaces are decorated with undulation. The exterior facades (wall surfaces left over from the arches) of this space is also decorated with brick in geometrical motives, whole enclosed within a framework of four courses of brick., and most probably topped with 'kirpi saçak' cornice as the main body walls of the building.

B İ B L İ Y O G R A F Y A :

Arel, Ayda. Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri, Anadolu Sanatı Araştırmaları 1, İstanbul 1968.

Aslanapa, O. Türk Sanatı 1. Başlangıcından B. Selçukluların Sonuna Kadar. İstanbul 1972.

Aslanapa, O. Türk Sanatı II. Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar. İstanbul 1973.

Ayverdi, E. H. Orhan Gazi Devrinde Mimari, Yıllık Araştırmalar Dergisi 1, Ankara 1956

Ayverdi, E. H. Bursa'da Orhan Gazi Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi, Vakıflar Dergisi VI, 1965

Ayverdi, E. H. İstanbul Mimarisi Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri. İstanbul 1966.

Çetintaş, S. Türk Mimari Anıtları. Osmanlı Devri, Bursada İlk Eserler İstanbul 1946.

Gabriel, A. Bursa'da Murat 1 Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi, Vakıflar Dergisi II, Ankara 1942.

Kılıç, Ömer. Tarihi Selçuk ve Efes Rehberi. İzmir 1971.

Kızıltan, A. Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler, (XIV. yüzyıl sonuna kadar) İstanbul, 1958.

Konyalı, İ. H. İznik ve Bursa Tarihi. Bursa, 1936.

Kuran, A. İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, Ankara 1964.

Riefstahl, R. Turkish Architecture in South-western Anatolia, Cambridge 1931

Sümer, F. Karakoyunlular, Ankara 1967.

Uzunçarşılı, İ. H. Anadolu Beylikleri. Ankara 1968

Uzunçarşılı, İ. H. Osmanlı Tarihi. Ankara, 1961.

Ülgen, A. S. İznikte Türk Eserleri, Vakıflar Dergisi 1, 1938

Witteck, P. Menteşe Beyliği (O. Ş. Gökyay'ın tercümesi) Ankara 1944.

Witteck, P. The Rise of Ottoman Empire, London, 1958,

Yetkin, S. K. Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı, İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/3-4, 1955,

Ephesos 1 — Forschungen in Ephesos - Österreichischen Archaeologischen Institute. Band 1, Wien, 1906.

Foto 1 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi. Kuzey - batı köşeden görünüş

Foto 2 —
Selçuk,
Karakolyanı Mescidi
Kuzey cephesi

Foto 3 —
Selçuk,
Karakolyanı
Mescidi,
Doğu
cephesi

Foto 4 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi
Doğu Cephesi (kuzey ucu)

Foto 5 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi
Güney Cephesi

Foto 6 —
Selçuk
Karakolyanı
Mescidi
Kuzey
Cephesi
(Son cemaat
yeri, üst yapı
kalıntısı)

Foto 7 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi
batı cephesi

Foto 8 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi
(Minare kalıntısı)

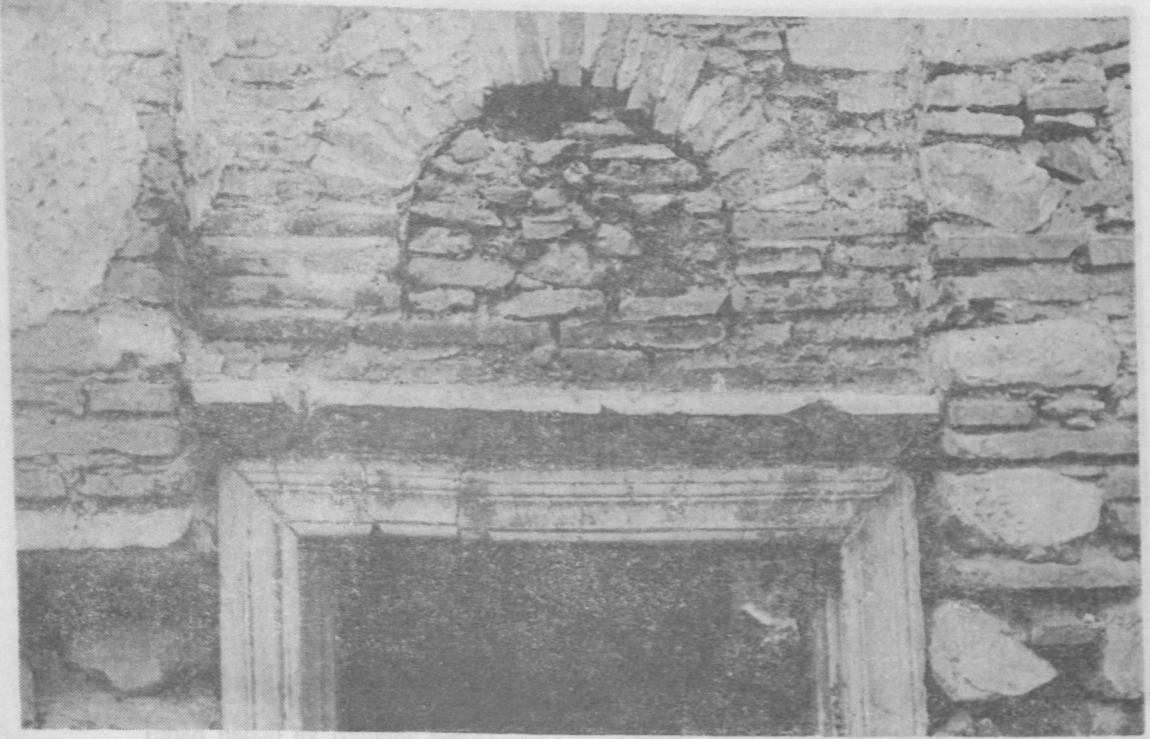

Foto 9 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi, kuzey (Giriş kapısı lentosu)

Foto 10 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi (Harfiyat sonucu çıkarılan kitabe parçaları)

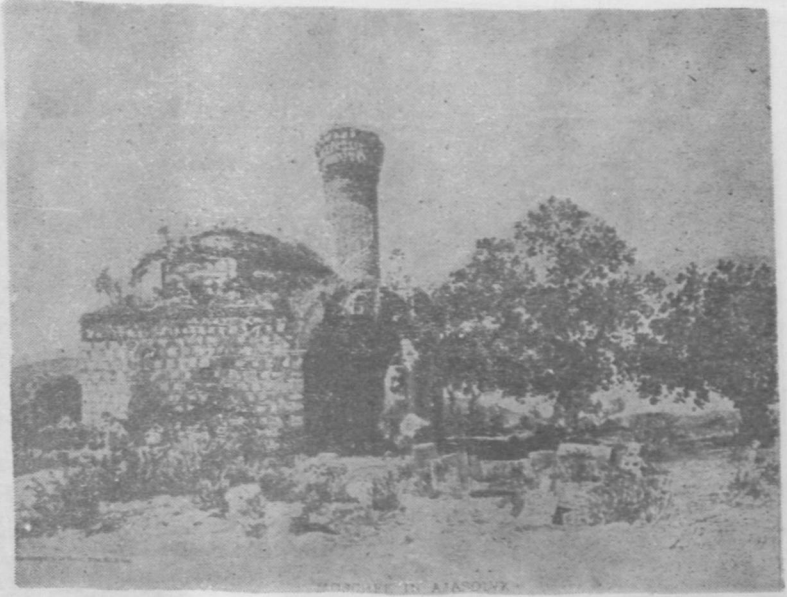

Foto 11 — Selçuk, Karaköy Mescidi, iç kısım (Köşe bingileri ve üçgen band)

Foto 12 — Selçuk, Karaköy Mescidi, iç kısım (duvarındaki nişler)

Foto 13 —
Selçuk, Karakolyanı Mescidi
(1897 tarihli, G.
Niemanın imzalı (gravürü)⁵

Die Moscheen sind durchgehends Kuppelbauten von quadratischem Grundrisse; sie enthalten nur einen Raum, dessen Größe zwischen 3,5^m und 6^m Seitenlänge schwankt; einige der Moscheen hatten eine offene Vorhalle; das Minaret fehlt heute den meisten; man sieht deren, abgesehen von dem Minaret der großen Moschee, nur noch drei im Dorfe und eines im Castell. Vielleicht bestanden die übrigen aus Holz; vielleicht auch würden Grabungen das Vorhandensein von Fundamenten isoliert stehender Minarets dartun.

Nach byzantinischem Vorbilde trägt der quadratische Unterbau der Moscheen ein Achteck, welches von außen gesehen den unteren Kuppel verdeckt. Im Innern bilden Pendentifs oder Stalaktiten die Vermitlung dem Quadrate und der Kuppelrundung. Das Material dieser Bauwerke bilden Z Bruchstein; vielfach sind Marmorfragmente verwendet, größere Stücke in der kleinere in der Mauerfläche. Auch die Einfassungen in und vieler Fenster sind von Marmor und zeigen mit römische Profile oder byzantinisches Ornament. Das werk ist in der Weise geschichtet, daß eine Bruch mit zwei Ziegelschichten wechselt; auch die Bruchste Schichte sind durch je einen oder zwei aufrecht gestell voneinander geschieden. Durch eingewickte Ziegels und Mörtel wird die unregelmäßige Form der Bruchste geglichen und denselben das Ansehen geradlinig b Quadern verliehen. Die Fugen sind fast so breit wie d deren Dicke 0'035^m bis 0'04^m beträgt. Auch die F mit in den Mörtel gedrückten Ziegelstückchen ge

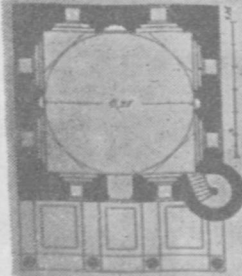

Fig. 47 Grundriß einer Moschee.
Eine Ansicht zeigt Tafel IV.

Mörtel der Fugen tritt etwas vor die Ansichtsfläche der Ziegel heraus und wurde an geschützten Stellen heute noch sieht, fein geglättet (Fig. 48). Die Gesamse un gehends in Ziegeln ausgelegt, und zwar bei allen Bauten in der gleichen Weise.

Die Kuppeln sind in der Art ausgeführt, daß die Wölbung unmittelbar in quadratischen Unterbau beginnt und auf diesem sowie auf den Pendentifs, besond den in Ziegeln ausgelegten Stalaktiten, ruht. Am Fuße der Kuppel sind ein bildend, hölzerne Zuganker eingelegt. Der den unteren Teil der Kuppel v verdeckende achteckige Aufbau ist aufständerweise nicht im Zusammenhang

Foto 14 —
Dipnot(5) de bahsi
geçen kitabın Selçuk,
Karakolyanı Mescidi ile
ilgili Sayfası

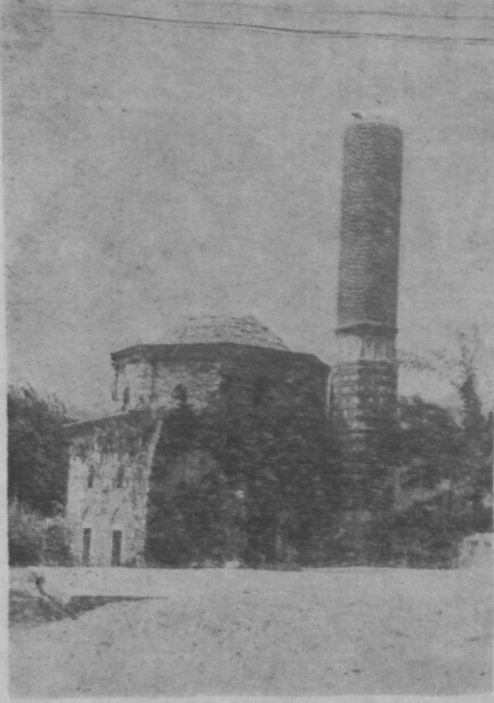

Foto 15 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi,
kuzey cephe (onarım sırasında)

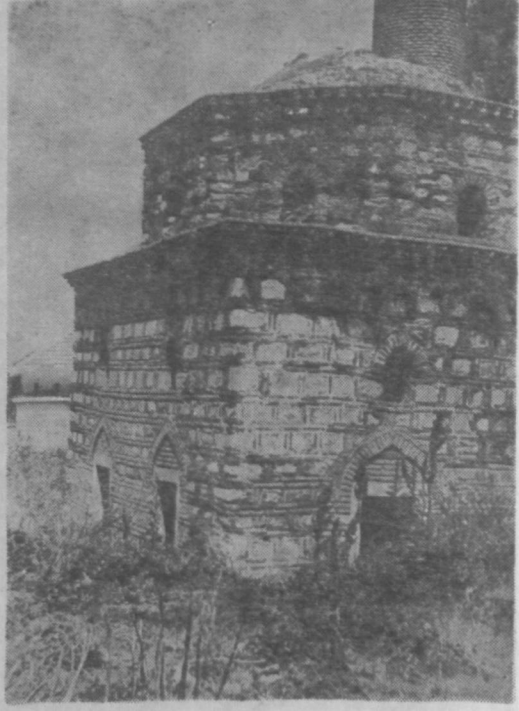

Foto 17 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi,
güney-doğu köşe (onarım sırasında)

Foto 16 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi,
Doğu cephe (onarım sırasında)

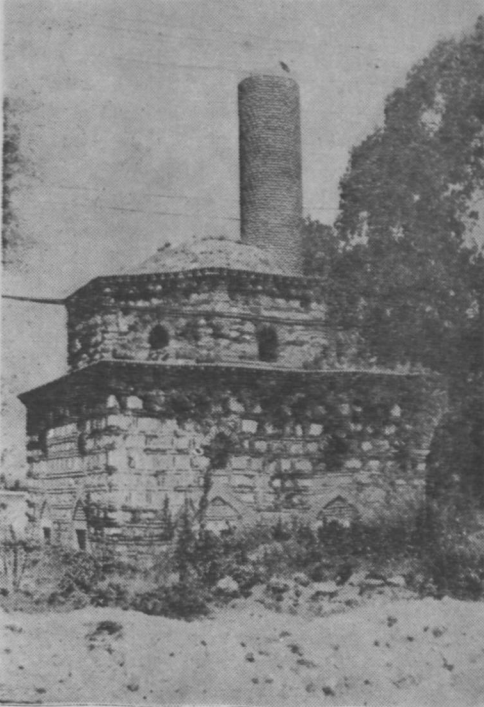
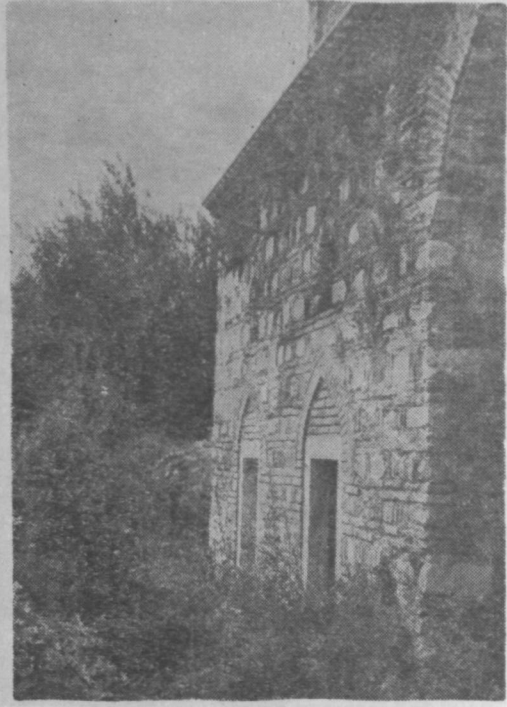
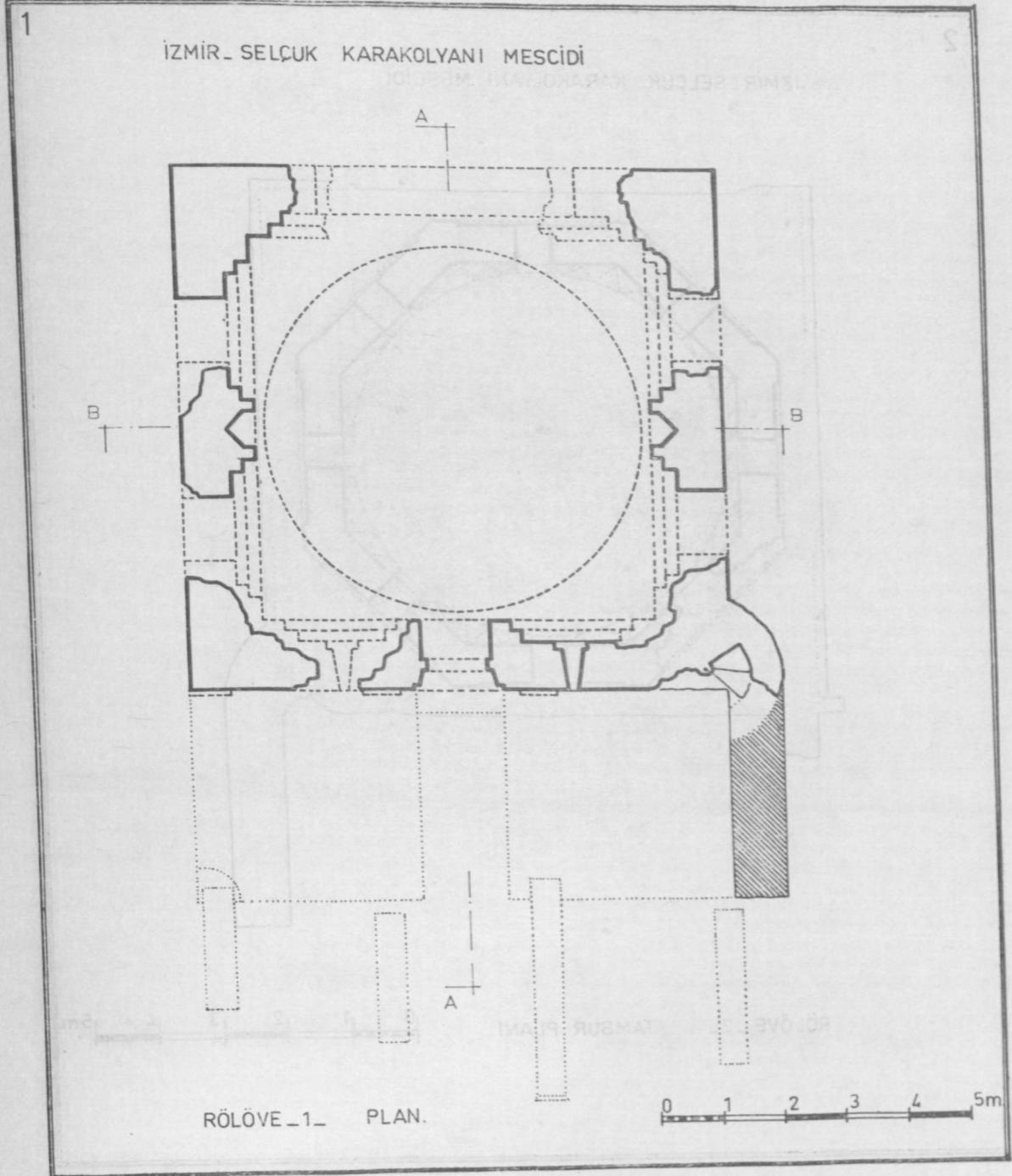

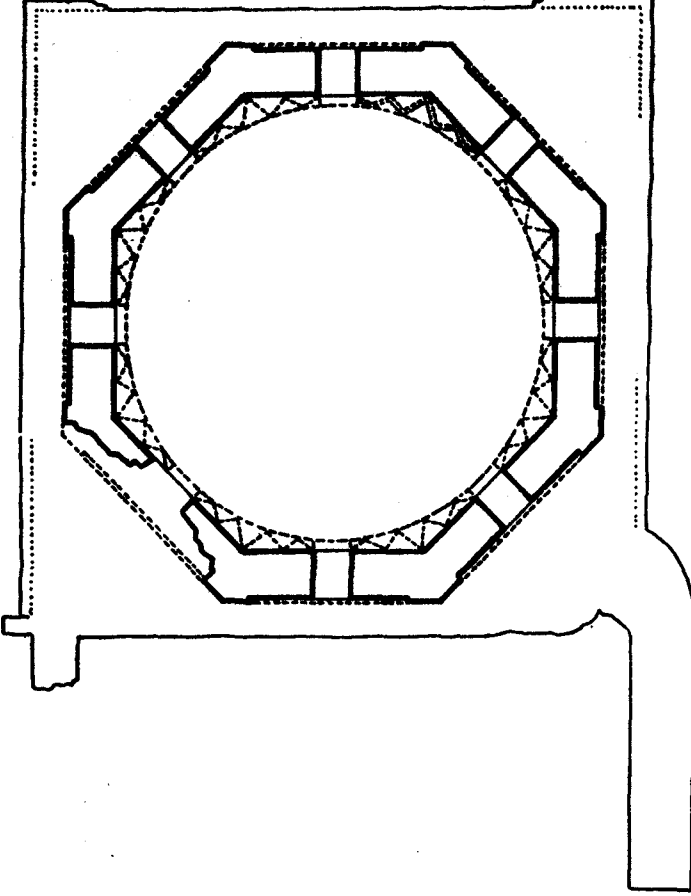
Foto 18 — Selçuk, Karakolyanı Mescidi,
doğu cephe (onarım sırasında)

2

İZMİR-SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

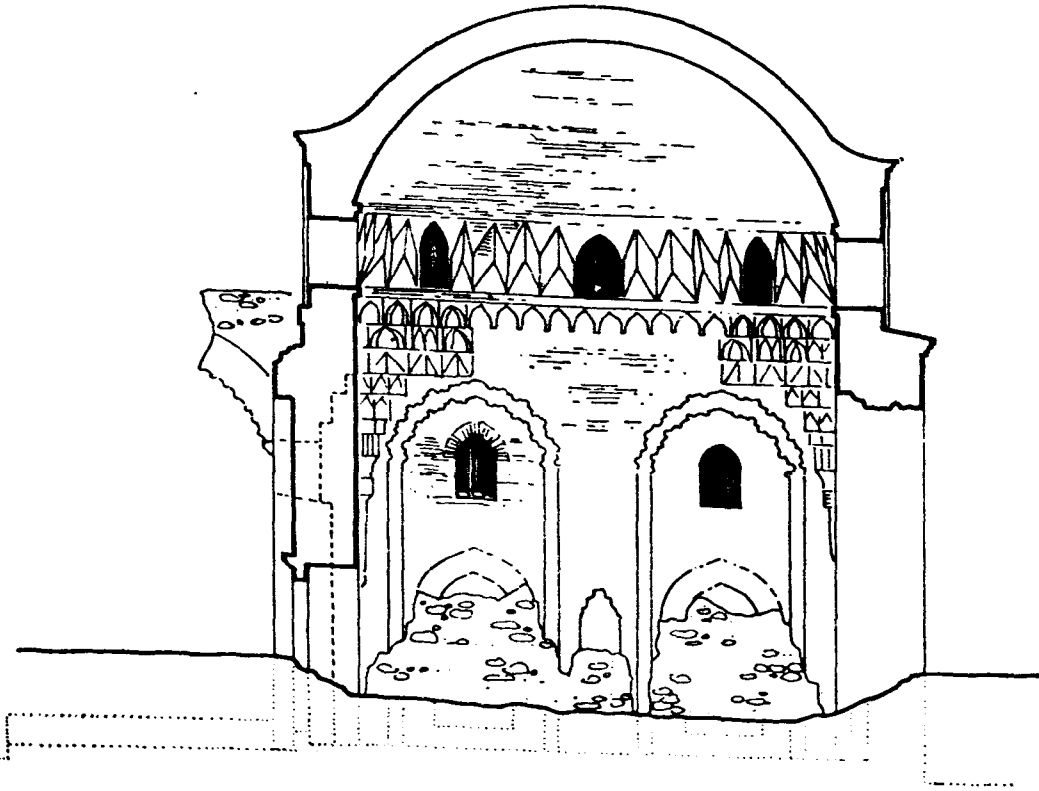

RÖLÖVE -2- TAMBUR PLANI

0 1 2 3 4 5m.

3

İZMİR _ SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

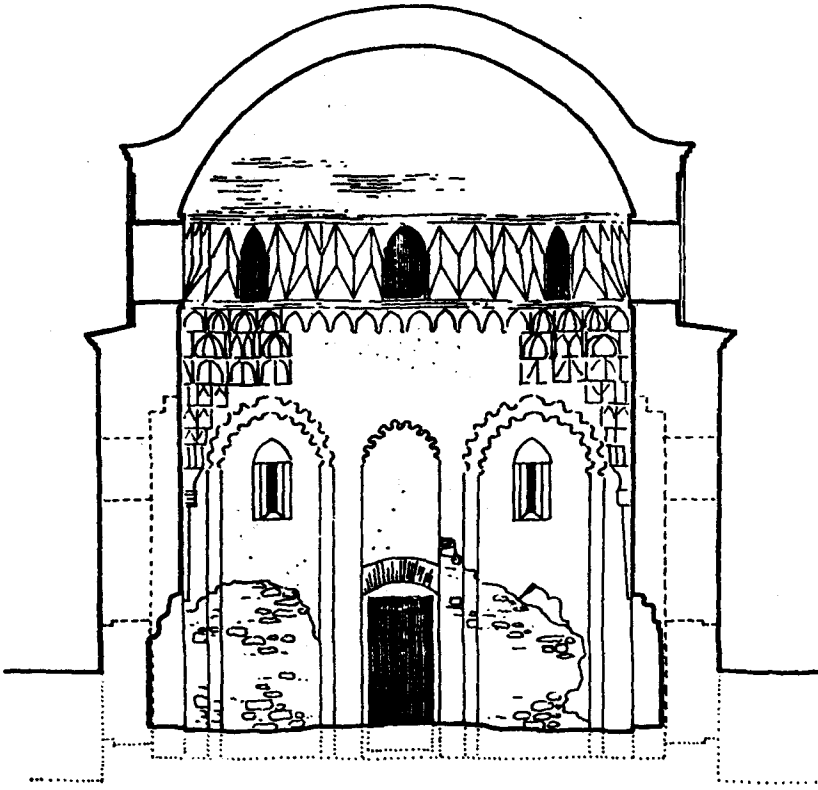

ROLOVE _3 _ A _ A KESİTİ.

4

İZMİR - SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

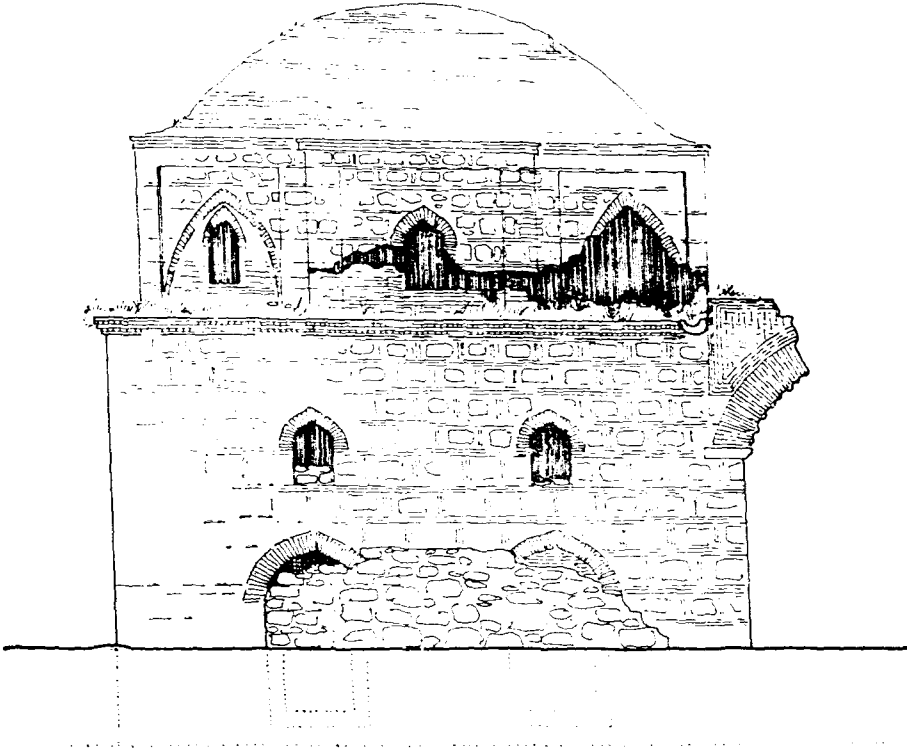

RÖLÖVE 4 B - B KESİTİ

0 1 2 3 4 5m.

5

İZMİR SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

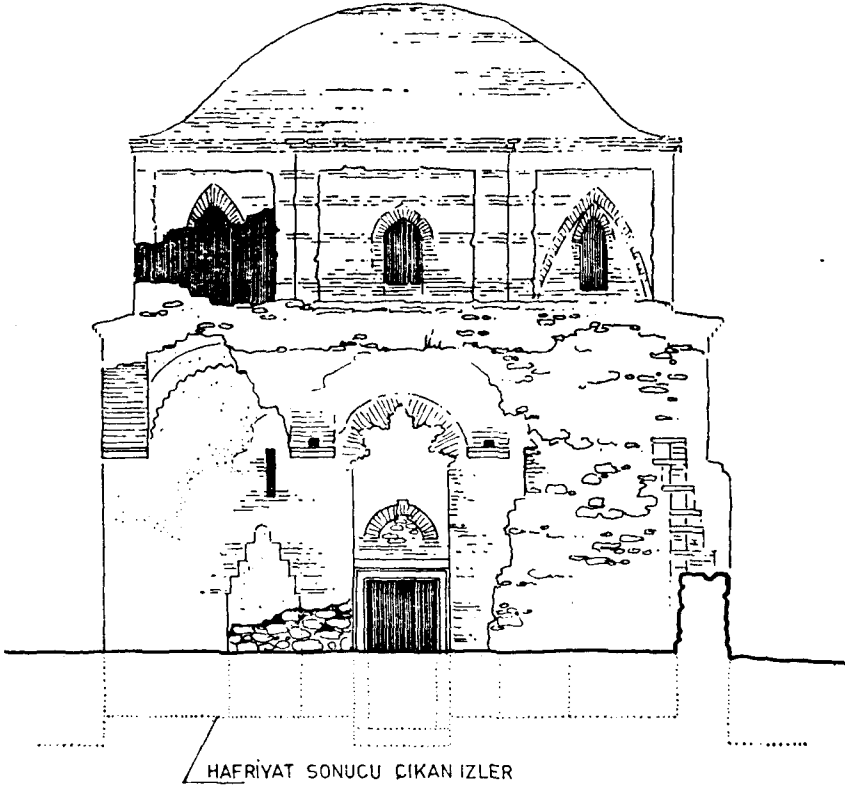

RÖLÖVE_5_ DOĞU CEPHESİ

0 1 2 3 4 5 m.

6

İZMİR SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

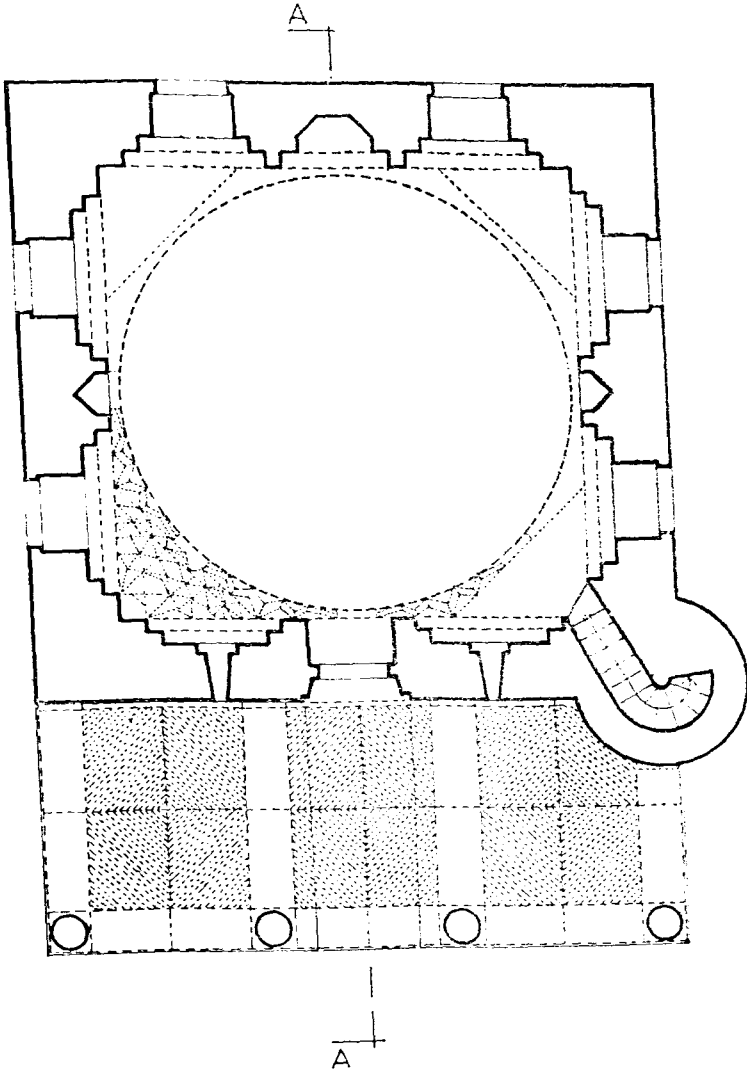
RÖLÖVE _6_

KUZEY CEPHESİ

0 1 2 3 4 5m.

7

İZMİR SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

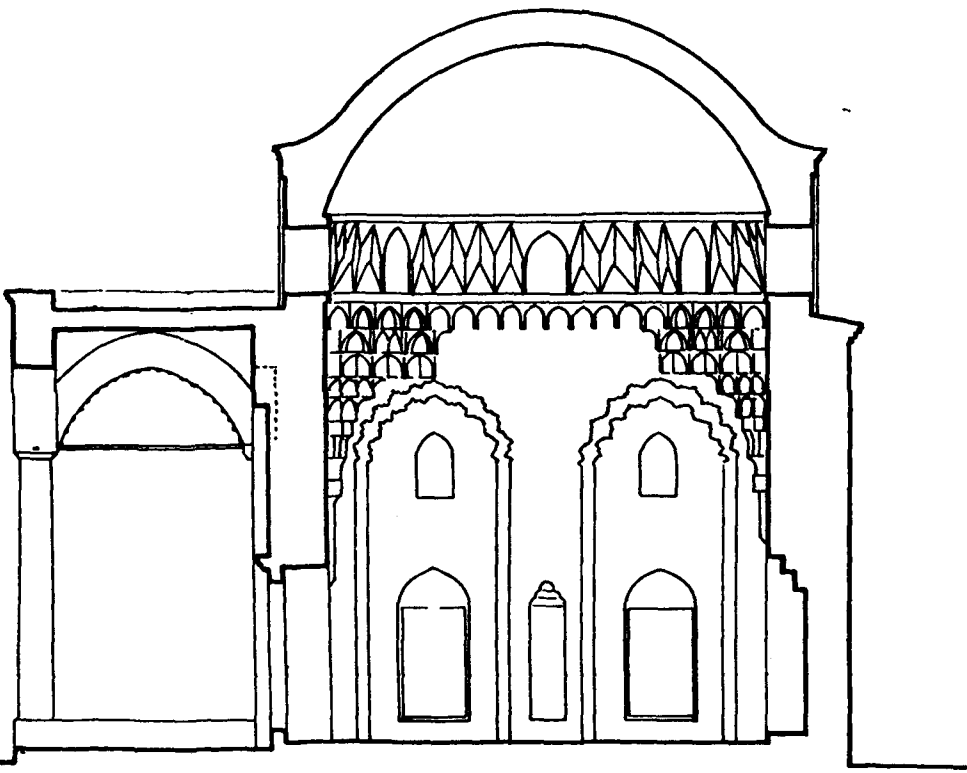

RESTORASYON.1. PLAN

0 1 2 3 4 5 m

8

İZMİR - SELÇUK - KARAKOLYANI MESCİDİ

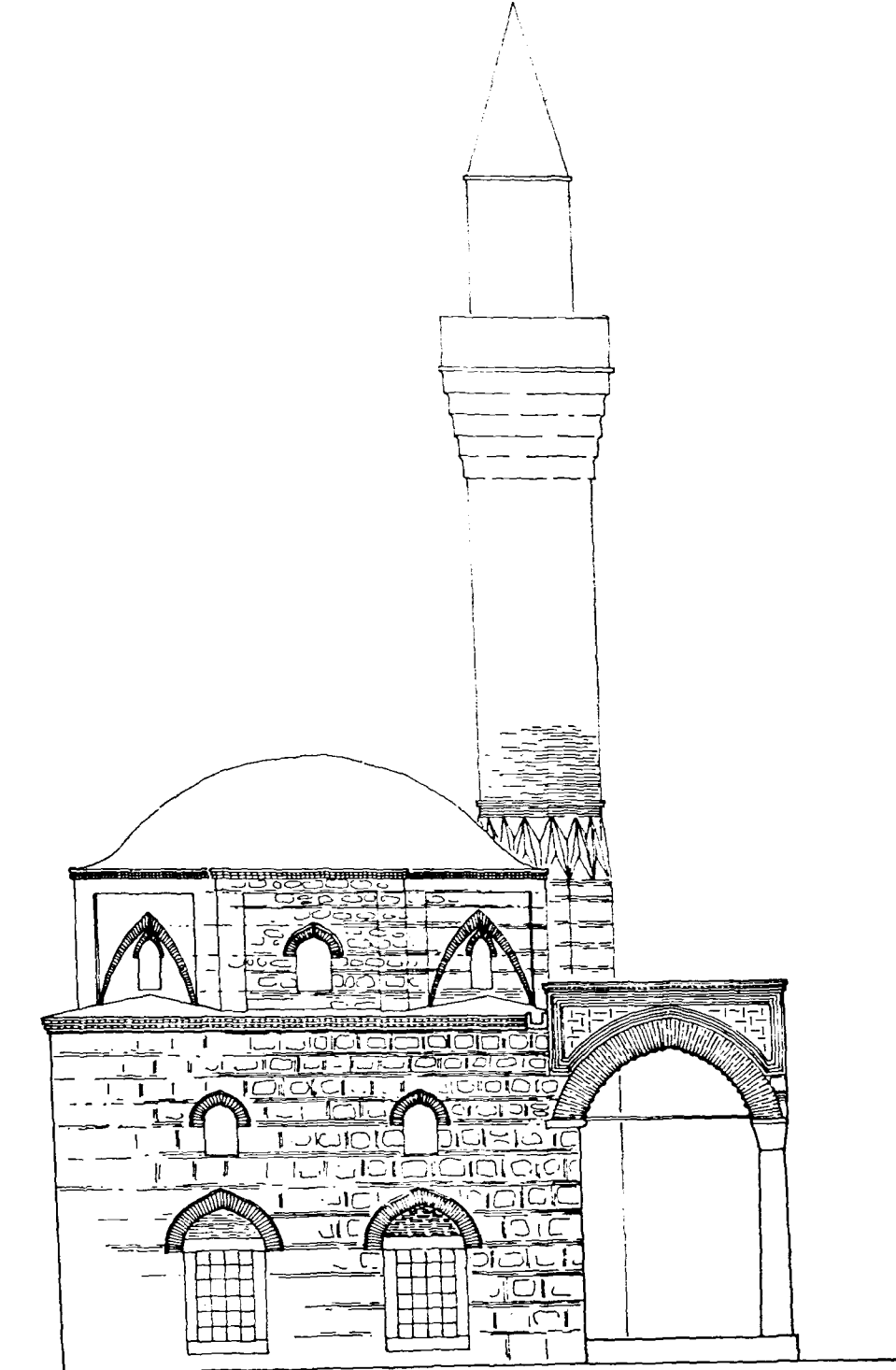

RESTORASYON-2. A-A KESİTİ

0 1 2 3 4 5m.

9

İZMİR SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

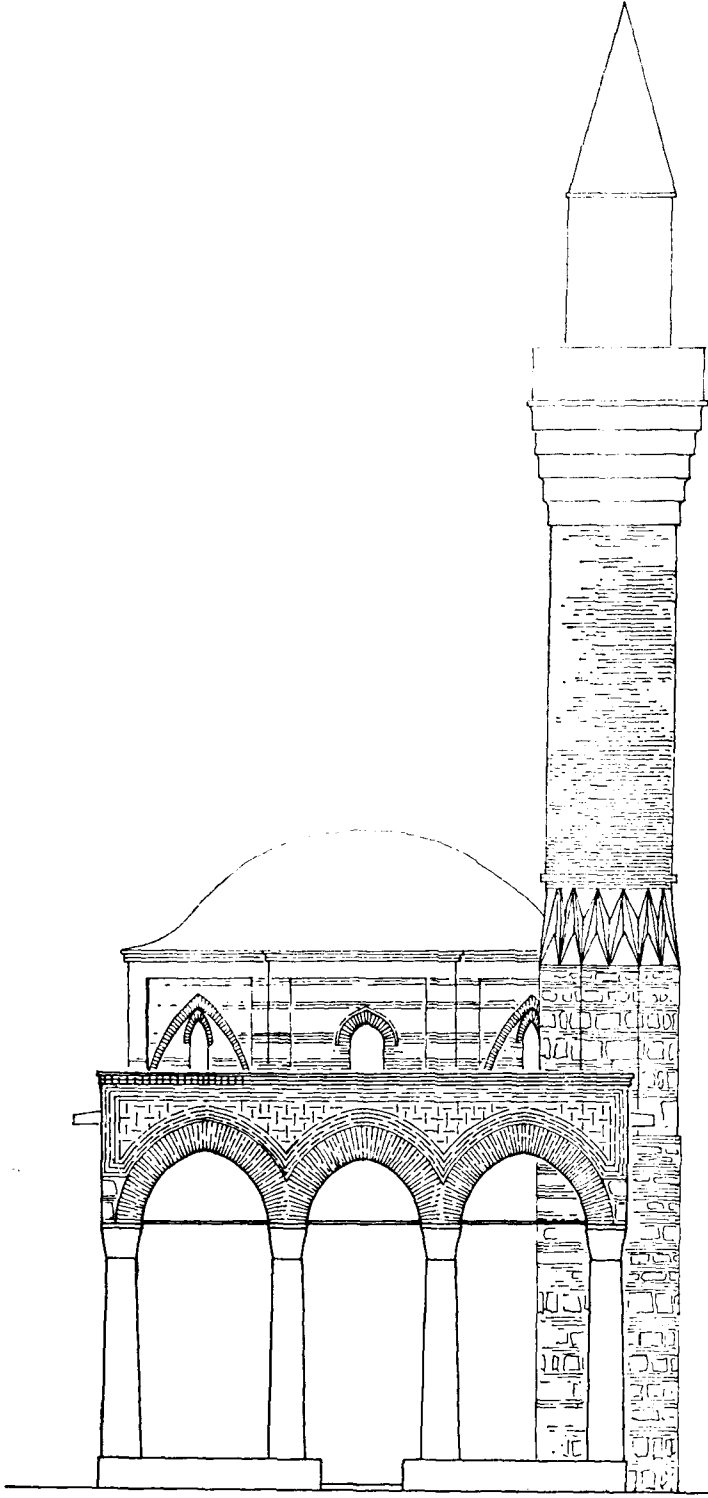
RESTORASYON_3

DOĞU CEPHESİ

0 1 2 3 4 5 m

10

İZMİR SELÇUK KARAKOLYANI MESCİDİ

RESTORASYON_4_ KUZEY CEPHESİ

0 1 2 3 4 5 m